

Mens en Wereld

7e Jaargang no. 9 - September 1952

MAANDBLAD VOOR BUITENKERKELIJKE ★ UITGAVE VAN HET HUMANISTISCH VERBOND

Amsterdam - 1952 een mijlpaal

DE oorsprong van het Eerste Internationale Congres voor Humanisme en Ethische Cultuur, dat in Augustus te Amsterdam heeft plaats gevonden, ligt bij het congres van de Wereld-Unie van Vrij-Denkers te Rome in 1949. De twee vertegenwoordigers van het Humanistisch Verbond die dat congres als waarnemers meemaakten, kwamen daar tot de conclusie, dat een internationale bundeling van de humanistische stromingen binnen het raam van de Wereldunie nauwelijks mogelijk of doelmatig zou zijn.

Zo vonden in Rome al enkele besprekingen plaats tussen het H.V. en de vertegenwoordiger van de British Ethical Union, Mr. Blackham, met de bedoeling een internationaal congres te Amsterdam voor te bereiden. Gedurende drie jaar is met veel beleid, taai volharding en grote toewijding aan deze plannen gewerkt, en we mogen nu wel vaststellen, dat dit streven met succes is bekroond. Ook al doordat het stuwten tot herstel van de vooroorlogse Internationale Ethische Unie in dezelfde bedding kon worden geleid.

IN mijn openingswoord op 21 Augustus heb ik twee doeleinden gesteld, die het congres zou hebben te verwerken: „Ten eerste om een idee van het humanisme te ontwerpen op internationaal niveau, en ten tweede om duurzame betrekkingen in het leven te roepen tussen humanistische en ethische groepen over de gehele wereld.”

Wie nu de resoluties van de laatste dag aandachtig doorleest, zal zien dat ze ten volle aan de hier gestelde doeleinden beantwoorden. Ze bestaan vrijwel niet uit die mooi klinkende zinswendingen zonder veel inhoud, die zo dikwijls bij dergelijke gelegenheden opgeld doen, maar ze vormen de weerslag van diepgaande discussies, waarbij een harmonische synthese werd verkregen tussen de gerichtheid op de praktische wetenschappen bij vele buitenlanders en onze levensbeschouwelijke en zedelijke fundering.

Op de laatste dag werd na uren lange discussies ook overeenstemming verkregen over de aanduiding „ethisch humanisme”, die duidelijk maakt — wat vooral door de A.E.U. gewenst werd — dat hiermee meer bedoeld wordt dan een gedachtengang die alleen op de wetenschappen gebaseerd is, wat men anders op grond van de betekenis die het woord humanisme in het Engels heeft, licht zou kunnen menen.

ZO is dit congres een gebeurtenis geworden, waarbij voor alle betrokken organisaties en personen veel te leren viel, waaraan zij nog lang stof voor discussies in eigen kring kunnen ontleenen, en die aan het internationale humanisme een welomschreven taak heeft gesteld.

Deze taak is zo ruim mogelijk omschreven in art. 2 a van de statuten der nieuwe organisatie, n.l.: „Tot actieve samenwerking te brengen groepen en enkelingen, betrokken bij de bevordering van ethisch en wetenschappelijk humanisme, begrepen als toewijding aan en verantwoordelijkheid voor het menselijk leven door handhaving, uitbreiding en ontplooiing van menselijke waarden, bevordering van wetenschap, aanvaarding van democratische en verwerping van autoritaire beginselen in alle maatschappelijke betrekkingen, en door verwerkelijking van goede trouw, zonder zich te beroepen op autoriteit of dogma.”

HET Congres was een begin: Het aantal der deelnemende organisaties en hun ledentallen is nog gering. Maar wij weten met onze Nederlandse ervaring wat een goed begin waard is. Daarom meende ik in mijn slotwoord dan ook met volle overtuiging te kunnen zeggen, „dat we over het geheel geslaagd waren in de verwerkelijking van dat wat we van plan waren, hoewel ongeduldige mensen misschien meer verwacht hadden.”

Om dan te vervolgen: „Maar we hebben een begin gemaakt met het internationale humanisme handen te verschaffen om zijn denken en doen, leven en liefhebben vorm te geven. Moge het waar zijn dat we geen afgeronde leer hebben geformuleerd, noch een volledig maatschappelijk en politiek program, we hebben niettemin een verklaring opgesteld, die ons in staat moet stellen ons werk te beginnen en te werken voor de gemeenschappelijke hoop van miljoenen: een wereld veilig voor menselijkheid.”

In die zin was Amsterdam 1952 een mijlpaal. Aan het begin van de tocht, zeker, maar toch een mijlpaal op onze weg naar het humanisme als wereldbeschouwing.

J. P. VAN PRAAG,
Algemeen Voorzitter.

ACTUALITEITEN

● **Altijd actueel** blijft de verwarring van humanitair met humanistisch, blijft ook de gelovige wijsvinger, die het humanistisch tekort aanwijst: het ontbreken van een hogere norm dan de mens, in ons christelijk westen: de Christus. Nu wordt weer eens uit Alkmaar de victorie van het Christendom over het humanisme uitgeroepen in de „Alkmaarse Courant” van 5 Juli. Humanisme-nationalisme-bestialiteit is de trits die de geschiedenis van deze eeuw ons, met name in Duitsland, heeft laten zien. Humanitair denken, de „humanitaire” Volkenbond moeten het ontgelden. Dit verwarren van humanisme met een algemene menslievendheid, een soort naïeve verwachting van mensenmin, die strijdt met de grimmige werkelijkheid, stelt het humanisme al in een vals daglicht, maar daar komt dan bij, dat het humanisme het tekort wordt aangewreven, dat het van de mens uitgaat. En daarbij wordt altijd maar weer de principiële denkfout voorbij gezien: alsof niet het Christendom, of welke godsdienst ook, eveneens van de mens uitgaat, alleen met dit verschil, dat het er de fictie achter plaatst, alsof daarboven een toegankelijke, eeuwige zekerheid bestaat, die, los van het mensdom, dit mensdom richtlijnen voor het aardse leven zou kunnen geven. Als er dan tegenover, naast of achter het, natuurlijk wel edelaardige, maar puur ideologische, streven van het humanisme de gerechtigheid Gods, in Christus gemanifesteerd, wordt geplaatst, is hiermee dan iets anders gezegd dan dat men de leiding der geesten aan de kerken moet overlaten? En die hebben tegenover nationalisme en bestialiteit niet gefaald? Het menselijke tekort moge een tragisch aspect van het menselijk bestaan zijn, elke uit de mensheid zelf voortgekomen godsdienst gaat, in tegenstelling met wat hij denkt te doen, terug op de mens, die in God of goden zijn eigen aspiraties heeft verborgen.

● **De Godsdienstwetenschappelijke studiën** van prof. dr. G. A. v. d. Bergh v. Eysinga verdienen de aandacht van iedere humanist die zich voor de oorsprongen van het Christendom interesseert — dit in de eerste plaats — en vervolgens om de geest, waarin alle vraagstukken van geloof en wetenschap hier besproken worden. Voor ditmaal beperken wij ons tot de laatst verschenen aflevering, no. 11, waarin hij aandacht vraagt voor de betrekking tussen theologie en wetenschap. Hij constateert dat de theologische faculteiten aan onze universiteiten hoe langer hoe meer een kerkelijk karakter krijgen, dat in andere faculteiten de wetenschap onbevooroordeeld is, in zoverre zij leeft van haar betrekkelijke dwalingen, de dogmatisch gebonden wetenschap daarentegen zelfmoord zou plegen als zij, zoals de theologie, het axioma van

de goddelijke ingeving van een heilige schrift, zou opgeven, waarom dan de theologie ook geen wetenschap is. Hij wijst op het bedenkelijke van het ontbreken van eerbied voor de teksten, die verklaard moeten worden, als men uitlegt door inlegging, verklaart door verduistering, op de behoefte van autoriteit, op gemakzucht en luiheid om te denken en door te denken. Hij vindt — en het is goed dat dit duidelijk gezegd wordt — „bijbels denken” een malle uitdrukking, als men even bedenkt, wat aan verscheidenheden de bijbel zoal bevat. Hij beklaagt de kerk die te krompen wordt voor de godsdienstwetenschappelijke faculteit en haar kracht zoekt in isolement, zich opsluitend in een seminarie.

● **Zo jong nog en al zo bezorgd** . . . voor de gezondheid van ons volk en voor de bedreiging van het humanisme. De K.V.P. jongeren, de R.K. jonge middenstanders en dito boeren van Breda hebben in het plaatselijk dagblad „De Stem” hun stem verheven tegen de toekenning van een subsidie door de gemeente Breda ter tegemoetkoming in de kosten, verbonden aan de aanstelling van een maatschappelijk werker in de provincie Noord-Brabant. Omdat het maatschappelijk werk op de basis van het humanisme door Humanitas wordt verricht, het een aanslag is op het morele en direkt-tijdelijk welzijn van ons volk en het n.b. in de raadgeving van Breda door katholieken is toegejuicht. Het lijkt ons ook, dat ons volk beter wat opgevoed kon worden in onverdraagzaamheid en dat zij, die nu eenmaal de katholieke maatschappelijke zorg niet lusten, daarvoor maar gestraft moeten worden. Dan zullen zij stellig berouwvol terugkeren tot ons aller Moederkerk. Overigens zouden de Bredase R.K. jongeren dan op hun beurt zich eens kunnen laten voorlichten over het humanisme, zoals dit gebeurt op de:

● **Ohio University** (Athens O.) in de V.S., waar de filosofische faculteit een college geeft over levensbeschouwingen, waarbij grote aandacht wordt besteed aan het humanisme. De redacteur van het tijdschrift „The Humanist” heeft er college gegeven over de „voorwaarden van het Humanisme”.

● **De felheid, waarmee in „de Vrijdenker” de parapsychologie wordt te lijf gegaan**, lijkt ons meer op emotionele afkeer dan op vrij-denken te berusten. Mystiek (alsof deze te allen tijde en overal verwerpelijk moet zijn), verschijnsel van cultuurverval, grijpen naar metafysische verklaringen, ingevoerde feiten, die voor de wetenschap niet aanvaardbaar zijn — zijn zo ongeveer de kwalificaties, waarmee de parapsychologie wordt afgedaan. Wanneer laboratoriumproeven over telepathie, door de atoomfysicus prof. dr. ir. F. A. Heyn verricht, op een wijze besproken worden, die

de indruk wekt alsof de bestrijder van de parapsychologie bepaalde verschijnselen ontoelaatbaar acht, omdat zijn dierbaar rationeel wereldbeeld hem dit gebiedt, is men geneigd te vragen: waarom, mogen in „redesnaam”, verschijnselen als telepathie en helderziendheid niet bestaan? De ware wetenschapsman is onverbeterlijk „nieuwsgierig” en al is de parapsychologie nog zo omgeven met onzuivere bedoelingen, er zijn op dit gebied tal van feiten en verschijnselen, die te lang ernstig onderzoek hebben ontbeerd. De humanistische geest is bij uitstek een open geest. Op gevaar af tot de mystieke gerekend (veroordeeld) te worden, zouden wij juist een boek willen noemen dat misschien ook niet vrij is van bovengenoemde symptomen van „cultuurverval”, maar dat wij met veel belangstelling hebben gelezen: *Mioa Mioa* (met ondertitel: Het moderne denken en de primitieve wijsheid) van de Delftse wiskundige prof. dr. C. H. van Os.

● **Ter gedachtenis ds. H. Bakels.** In Augustus is de ex-predikant Herman Bakels overleden, voor de jongere generatie alleen een naam wellicht, maar bij de ouderen welbekend. Bakels was als populair schrijver een „enfant terrible” onder de gelovigen. Hij bestreed de orthodoxie op een krasse en uitdagende manier in geschriften, die bij duizenden aftrek vonden, zoals: „Bouquetje dogmatiek”, „Spaanse pepertjes”, „Prikkeldraad”, „Rooms bakken en braden”. Zijn redelijke en zedelijke religie was de meest linkse vrijzinnigheid, berustend op gezond verstand, bijbelkritiek en godsdienstvergelijking, zijn felle polemiek ging tegen alle vormen van „bijgeloof”. In 1940 vlak voor de oorlog werd hij om zijn „Balans van Christus” aangeklaagd wegens godslastering; de oorlog voorkwam vervolging. Hij heeft het „Nieuwe Testament voor leken leesbaar gemaakt”, dat in talloze drukken is verschenen. Zijn „Bijbels Woordenboek” is nog steeds bruikbaar. Zijn laatste boek was „Het Godsdienstschip”. Zijn betekenis voor ons is, dat hij in de kerk zuiverend heeft gewerkt, vaak de onkerkheid tot bewuste onkerkelijkheid heeft gebracht. Zijn geloofsverdediging mag ons niet aanvaardbaar voorkomen, hij was zulk een strijdbare anti-theologische dominé (van mennisten huize) dat wij hem na zijn dood mogen gedenken als een wieder op het veld, waarop wij moeten oogsten.

Nederlands Cultureel Contact

Het Nederlands Cultureel Contact organiseert op 10 en 11 October a.s. een onderwijscongres op het landgoed Woudschoten te Zeist.

Belangstellenden kunnen zich voor nadere inlichtingen wenden tot het secretariaat van het N.C.C.: Nachtegaalplein 4, Den Haag.

De Humanist en de waarheid „Dat belooft ik”

Een onzer leden schrijft ons, dat hij vaak als getuige in rechtszaken moet verschijnen — hij is nl. opsporingsambtenaar — en dat hij allerlei vreemde ervaringen opdoet, wanneer hij niet de eed, maar de belofte wil afleggen. Een van zijn ervaringen geeft hij als volgt weer:

Rechter: Wilt U ingevolge de wettelijke bepalingen de eed afleggen en mij nazeggen; enz. enz. (volgt de formule).

Getuige: Ik zou gaarne de belofte afleggen, Edelachtbare.

R.: U weet toch wel, dat U de eed moet afleggen. Is U Doopsgezind?

G.: Neen, Edelachtbare.

R.: Is U Adventist?

G.: Neen, Edelachtbare.

R.: Is U Atheïst?

G.: Neen, Edelachtbare.

R.: Dus U gelooft nergens aan, dan kan U toch de eed afleggen.

G.: Op grond van mijn opvatting omtrent de godsdienst heb ik bezwaar om de eed af te leggen, Edelachtbare.

R.: Dus U bent Nihilist.

G.: Humanist,

en hierbij vergat de getuige de vorm van beleefdheid in acht te nemen door er „Edelachtbare” bij weg te laten, omdat het vraag- en antwoordspelletje hem begon te vervelen en hij zich gegriefd voelde door de uitdrukking „nihilist”. Toen pas stond de rechter hem toe, het bewuste formuliertje te ondertekenen.

Bij een andere gelegenheid, voor de kantonrechter, werd het spel op een soortgelijke wijze gespeeld, wat zolang duurde, dat eindelijk de ambtenaar O.M. meende te moeten opmerken, „dat de getuige als opsporingsambtenaar zelf de wettelijke bepalingen wel zou kennen.” Zo kwam er toen een einde aan.

Ook de humoristische kant ontbreekt soms niet. Dit bleek in een ander geval, toen dezelfde getuige met een collega samen moest voorkomen. Beide getuigen hadden bezwaar tegen het afleggen van de eed. De rechter legde hun geen moeilijkheden in de weg, maar het geval ging blijkbaar boven het bevattingsvermogen van de vertegenwoordigers der plaatselijke pers. Het verwonderde hoofdschudden en de gelaatsuitdrukking van deze journalisten, toen zij het moesten beleven, dat twee opsporingsambtenaren niet de eed, maar de belofte aflegden, zullen de getuigen niet licht vergeten.

Tot zover de ervaringen van een humanistische opsporingsambtenaar.

Soms hebben getuigen de moeilijkheden voor een groot deel aan zichzelf te wijten, nl. wanneer zij hun standpunt niet zo weergeven, als de wet dat nog steeds wenst. Wij kennen het geval van iemand die eenvoudig zei: „Ik wil niet de eed, maar de

belofte afleggen, want ik ben lid van het Humanistisch Verbond.”

Dat is natuurlijk niet de manier. Wel zal een rechter met enig gevoel voor de situatie die motivering aanvaarden, maar de wet stelt nu eenmaal een andere eis voor de gevallen, waarin men aan de belofte de voorkeur geeft! Formeel hoeft een rechter dus geen genoegen te nemen met de mededeling „ik ben lid van het Humanistisch Verbond” of iets dergelijks.

Zolang de wet nog discrimineert tussen eed en belofte, zal men er goed aan doen, zich zo uit te drukken, dat het duidelijk is, dat men op de wet steunt. Welnu, wie voor het geval komt te staan, moet de volgende zinnen maar uit zijn hoofd leren: „Ik wil de belofte afleggen, want ik heb tegen het afleggen van eden, ook wanneer enig wettelijk voorschrift dit vordert, onoverkomelijke bezwaren, ontleend aan mijn opvatting omtrent de godsdienst. Ik wil die graag schriftelijk verklaren.”

Nu, dat schriftelijk verklaren geschiedt dan door de ondertekening van een „akte”, oftewel een stuk papier, waarop het hele verhaal zwart op wit staat.

Wanneer een rechter zou vragen, waarom uw bezwaren onoverkomelijk zijn of

wat voor opvatting omtrent de godsdienst u dan wel hebt, kunt u zeggen, dat naar uw mening de schriftelijke verklaring voldoende moest zijn. Mogelijk is dan nog, dat de rechter een discussie uitlokt. Dat is vervelend en overbodig. Maar tenslotte maakt de rechter uit, wat er in de rechtszaal wel of niet besproken zal worden. Men hoeft voor zo’n discussie overigens niet bang te zijn. Want over onoverkomelijkheid valt evenmin als over smaken te twisten; en omtrent de godsdienst kunt u zeggen: de godsdienst heeft voor mij geen betekenis. Dat lijkt wel voldoende.

Zou de rechter vragen, waar u uw formule vandaan hebt gehaald, zeg dan maar: ik heb mij beroepen op art. 3 van de Wet van 28 April 1916, Staatsblad no. 174.

Het lijkt warempel wel, of wij hier aan het instrueren zijn. Nu ja, sommige rechters hebben het er naar gemaakt. Dat kunnen wij ook niet helpen. Gelukkig hebben heel wat rechters nog wel meer te doen dan met getuigen debatteren over eed of belofte.

Dat de wet wordt gewijzigd, blijft overigens een eis, die wij niet kunnen laten varen. Het is toch te gek, dat een humanist pas verondersteld wordt de waarheid te kunnen spreken nadat hij aan zijn belofte het zetten van een handtekening heeft laten voorafgaan, terwijl een christen zonder deze omslachtigheid mag getuigen. Ss.

Nogal ontstellend

In „Actualiteiten” van Maart is in het kort gereageerd op een hoofdartikel van (Prof. Dr) W. B(anning) in „Tijd en Taak”, weekblad voor evangelie en socialisme. Hij heeft wat wij schreven in het Februari-nummer van M. en W., naar aanleiding van Prof. Kraemers uitspraak, dat de ethiek niet kan worden losgemaakt van de dogmatiek, nogal ontstellend genoemd. Ten dele is deze ontsteltenis, zoals in M. en W. van Maart is aangetoond, gevolg van B's slordig lezen, maar voorzover zij toe te schrijven is aan een ondersteld tekort bij ons aan aandacht en begrip, waarmee christenen en humanisten goed doen naar elkaar te luisteren, zoals B. terecht opmerkt, wil ik graag mijn best doen de nodige aandacht en begrip op te brengen voor een nog even voortgezet luisteren en dan ook nog bij te dragen tot een gesprek.

Laat ik beginnen met een poging tot samenvatting van B's verduidelijking van Kraemers uitspraak. Een gelovig mens, zegt B., ziet wat hij heeft kunnen en mogen doen niet anders dan als een geschenk van God. Het menselijk kunnen heeft een grens en deze kan alleen door God doorbroken worden. Geloof nu is het ervaren, het doorleven van en het dankbaar-zijn voor dit geschenk, de genade van God, die de

dankbaarheid oproept en met inhoud vult. In Christus treedt ons het geschenk van God voor ogen. Het zedelijk handelen van de mens in zijn dwalen, zoeken, armoede en schuld krijgt geen inhoud door ons zelf, maar door het ons onverdiend geschonkene. Dat betekent het vastzitten van de ethiek aan het geloof. B. weet, gaat hij verder door, ook wel van ethiek die los staat van het geloof en allerm minst wil hij zeggen dat er onder ongelovigen niet zijn wier levensgedrag voor christenen beschamend kan zijn, hij wil ook wel met ze samengaan tegen bepaalde bedreigingen, maar hij vindt het onjuist, onaanvaardbaar en verderfelijik aan te nemen dat een achtergrond van het zedelijk leven er niet toe doet of dat er een „onafhankelijke moraal” zou bestaan. De stelling van een autonome ethiek vindt hij onjuist en verderfelijik.

Nu kunnen wij de geloofsstelling van B., dat voor hem ethiek en dogmatiek onverbrekkelijk verbonden zijn, niet anders dan aanvaarden, maar iets anders is de toespitsing van de stelling als zij op algemene geldigheid aanspraak wil maken. Hierover is nog wel iets te zeggen.

Ten eerste kan ik mij, ook van godsdienstige zijde, voorstellen, dat men een genuanceerder opvatting van ethiek hul-

dig. Er zijn theologen die, christelijk gesproken, de zaak van Christus niet beperken tot de kring van positieve belijders en er zijn er die spreken van de algemene genade van God tot alle schepselen. Mijn grote bezwaar echter is, dat de geponeerde stelling niet aan historie en praktijk wordt getoetst. De stelling onderstelt nogal wat, niet minder dan dat vóór, buiten en los van het Christendom het zedelijk leven geen bestand zou hebben. Nu kan ik persoonlijk B. wel een eind tegemoet komen in zijn afwijzing van een „autonome” moraal. Inderdaad zijn de woorden „autonoom” en „onafhankelijk” als staand tegenover heteronoom en afhankelijk vaak verwarrend. Stelt men zich onder autonome moraal diegene voor die op abstracte wijze, door middel van de rede in de mens te ontdekken zou zijn, dan geloof ik er ook niet aan. Zij is m.i. in het geheel van het leven geworteld en niet te denken buiten de historie van het mensdom. Omgekeerd vraagt ook de in het Christendom gefundeerde moraal een in zich zelf ten volle overtuigd zijn, dus ook een zekere autonomie.

Maar ik vrees dat B. onder een onafhankelijke moraal verstaat een dusdanige die onafhankelijk van een christelijke achtergrond is of wil zijn en dat hij deze behalve onjuist en onaanvaardbaar ook nog verderfelijkt vindt. Onaanvaardbaar — van zijn standpunt begrijpelijk. Onjuist, dat is in het hachelijk gebied der ethiek reeds een krasse uitspraak die niet meer op het terrein van het geloof ligt. Nog minder is dit het geval, als de niet op de wijze van B. ondersteunde ethiek rechtuit verderfelijkt genoemd wordt.

Als ik nu te rade ga bij een theologisch ethicus als Westendorp Boerma, dan is hier een verkwikkend, fijn, genuanceerd gevoel voor het buitengewoon verwickelde van ethische vraagstukken aanwezig, dat bij B. zo pijnlijk ontbreekt. Als Westendorp Boerma zegt, dat de mens niet leeft en handelt hieruit dat hij „het goede” wil, maar dat de levens-bronnen elders liggen, dan gaat hij door: „Zij zijn daar waar iets is dat de mens grijpt tot zijn wezenlijk heil. Zijn ze van maatschappelijke of van godsdienstige aard? Of is een synthese voor die beide factoren mogelijk? Dat lijkt mij de grote vraag van de toekomst.” In deze voorzichtige uitspraken, of beter, deze vragen bespeur en proef ik een begrip voor het menselijk verwickelde en tegelijk een zuiverheid en diepte, waar de apodictische uitspraak van B. niet aan toe komt.

En wat ik mis, dat is de behoefte om zulk een uitspraak nu eens aan de werkelijkheid van het menselijk leven nu en vroeger te toetsen. Vandaar mijn zo curieus verkeerd gelezen vraag aan Kraemer.

Wordt de verderfelijkt van een (al-tijd volgens B.) niet of verkeerd onderbouwde moraal niet aangetoond, dan blijft het een aantijging, van hetzelfde kaliber als die welke zegt dat het Christendom

een kwaad is en zijn moraal verderfelijkt. Speelt hier iets van de onverdraagzaamheid in door, die zo weinig geschikt is om een gesprek gaande te houden?

B. staat feitelijk nog steeds op het standpunt van de 16de en 17de eeuw, dat het ongeloof een zedelijke gruwel is, een standpunt waartegen Pierre Bayle al in verzet is gekomen. Want feitelijk wordt door B. het stempel van minderwaardigheid opgedrukt op hen die, al of niet terecht, een autonome moraal huldigen, dit althans met volle bewustheid doen. Hij wil dan wel met ze samenwerken om een nog erger bedreiging tegen te gaan, maar principieel vindt hij, dat zij ook een verderfelijkt standpunt innemen en, omdat een slechte boom geen goede vrucht kan dragen, moet hij hen zelf ook verderfelijkt achten. Dit lijkt mij althans een logische consequentie, al wil ik graag aannemen dat

B. in de praktijk ze minder verderfelijkt acht. Ik kan mij voorstellen, dat hij ze beklaagt omdat ze het geschenk van de genade en het doen uit dankbaarheid niet kennen. Dat is zijn recht. Maar zodra hij over de verderfelijkt spreekt, dan — ik word verschrikkelijk eentonig met mijn herhaling — moet die ook aangetoond worden. Want verderfelijkt is iets, dat in het persoonlijk en maatschappelijk leven tot uiting moet komen en ik vrees, dat B. moeite zal hebben de oude Bayle te weerleggen.

Prof. Banning heeft mij er niet van overtuigd, dat zijn ontsteltenis goede gronden had, maar hoe meer ik er over nadenk, hoe meer raak ik ontsteld over de praktische consequenties die uit zijn uitspraak van de verderfelijkt van de door hem verworpen ethiek getrokken kunnen worden.

O. N.

Mens en klooster. Klooster en wereld.

„Uit het oog, uit het hart”. „Wat niet weet, wat niet deert”. Spreekwoorden, even waar als beschamend. Na de begrafenis, na de „inkleding” van nonnen of monniken, gaan familieleden en vrienden huiswaarts aan hun dagelijkse werkzaamheden, zich niet verder bekommerend om het lot van de dierbaren, die zij zoeven hebben achtergelaten in het graf der doden of levenden. Het lot der doden kunnen zij, wanneer zij de moed hebben daaraan te denken, wel bevroeden. Doch wat is het lot van hen, die achterbleven achter de hermetisch gesloten deuren van het klooster? Niemand is er om ons dat te vertellen, want terugtreden uit het klooster schijnt onmogelijk. De levensbeschrijving van de heilige kleine Theresia van Lisieux, die haar heiligverklaring te danken heeft aan de standvastige wijze, waarop zij de haar in het klooster aangedane behandeling heeft gedragen; het toneelstuk „Het Voorste Legioen”, enige jaren geleden hier te lande herhaaldelijk opgevoerd bij voorkeur door R. K. toneelgezelschappen, (een tijdelijke gast in een mannenklooster — zoals later bleek een uitgezonden kerkvisitator) ontmaskerde het machtsmisbruik van de kloosteroverste ten opzichte van diens mede-broeders) geven ons uit onverdachte bron een idee van hetgeen zich binnen kloostermuren kan afspelen.

Kan iemand hier te lande afstand doen van zijn vrijheid? Is het volgens de hier vigerende wetgeving mogelijk, een overeenkomst te sluiten waarbij de ene partij, tegen vergoeding van kost en inwoning, afstand doet van zijn vrijheid, zijn arbeid, zijn tijd, onopzegbaar, ten behoeve van de andere partij? Kan men zich hier vrijwillig brengen in de positie van slaaf of slavin, van slavenwerker? Kan men afstand doen van de bescherming, die de wet toekent aan iedereen, die zich op ons grondgebied bevindt? Worden in de kloostergemeen-

schappen, waar arbeid wordt verricht — men denke aan de ateliers, waar borduurwerkzaamheden worden uitgevoerd — alle bepalingen van de hier te lande geldende arbeidswetgeving nageleefd? Controleren de daarvoor aangestelde overheidsinstanties alle plaatsen en ruimten in kloosters, waar arbeid in de zin van de arbeidswet wordt verricht? Zijn er, o vraag die mij al jaren lang kwelt en pijnigt, nimmer kloosterlingen, die berouw hebben gekregen van de door hen afgelegde geloften, geloften wellicht afgelegd in hun prille jeugd en onder de invloed van ouders en opvoeders? Worden hun verzoeken, van hun beloften ontslagen te worden, ooit in behandeling genomen? Dringen dergelijke verzoeken ooit door tot de wereldlijke overheid, ons aller beschermster?

Alles rhetorische vragen: want wij weten maar al te zeer, dat nimmer de wens van een kloosterling, uit het kloosterverband ontslagen te worden, doordringt tot de wereldlijke overheid. Want de kerkelijke overheid stelt zich op het standpunt, dat allen, die de kloostergelofte hebben afgelegd, de wereld verzaakt hebben en dus niet meer vallen onder de jurisdictie van de Staat. En de staat der Nederlanden heeft zich tot dusverre steeds bij dit standpunt neergelegd, en hij heeft de grenzen, door kloostermuren gesteld aan zijn rechtsgebied, geëerbiedigd.

Op welke grond? Welke jurist, welke officier van Justitie geeft een antwoord op deze vraag, al zal dat antwoord, evenmin als de vraag zelf, ooit ter kennis komen van medeburgers van ons, ten behoeve van wie de vraag hier wordt gesteld. Doch men kome mij niet aan met het voor de hand liggend antwoord: volenti non fit injuria. Want we hebben hier het gebied van het publieke recht betreden.

Mr. A. DIRKZWAGER Czn.

Resoluties van het Eerste Internationaal Humanistisch Congres

I

Het eerste Internationaal Humanistisch Congres heeft op zijn laatste zittingsdag besloten, om als antwoord op de huidige situatie van onze beschaving een International Humanist and Ethical Union op te richten.

II

Het Congres overweegt, dat Humanisme en ethische levensbeschouwingen een bijzondere belangstelling hebben voor de vrije en volledige ontwikkeling van alle mensen.

Het besluit derhalve zich te scharen achter het werk van de UNESCO en het maakt de Verklaring der Rechten van de Mens, het Verdrag tegen uitroeiing van volksgroepen en de Europese Conventie tot bescherming van de rechten van de mens en van de fundamentele vrijheden, tot de zijne, en ziet hierin essentiële stappen om te geraken tot internationale gerechtigheid in een vrije wereld.

Het Congres besluit verder, dat de Internationale Humanistische Unie bij de Unesco erkenning zal aanvragen als een internationale, aan geen regering gebonden organisatie met raadgevende status, en het Congres stelt voor dat de bestuurders een vertegenwoordiger zullen benoemen bij de Unesco-Conferentie die van 10 November 1952 af te Parijs zal worden gehouden.

Het Congres dringt er bij alle leden van humanistische en ethische gemeenschappen waar ter wereld ook, op aan, dat zij zich moeite zullen getroosten om de Verklaring van de Rechten van de Mens overal toepassing te doen vinden en om er bij de regeringen van die landen, die het Verdrag tegen de uitroeiing van volksgroepen en de Europese Conventie tot Bescherming van de Rechten van de Mens en van de fundamentele vrijheden nog niet hebben geratificeerd, op aan te dringen de genoemde verdragen alsnog te ratificeren.

Ter bevordering van het begrip en de goede verstandhouding in de wereld spreekt het Congres zich uit voor vrije handel in boeken en tijdschriften en verzoekt het de leden van humanistische en ethische gemeenschappen er aan mede te werken, dat de desbetreffende Conventie van de Verenigde Naties door de verschillende landen wordt geratificeerd.

IIIa

Het Congres, het wereld-omvattende bevolkingsvraagstuk erkennend als een gemeenschappelijke zorg voor de mensheid en van voortdurende betekenis voor humanisten, aangezien zonder bevolkingsregeling welzijnspolitiek waardeloos is en de menselijke waardigheid katastrofaal be-

Als grondslag voor de Internationale Humanistische Unie, tot welker oprichting door het Congres werd besloten, is de volgende verklaring vastgesteld:

Humanistisch Manifest Amsterdam 1952

Dit Congres is een antwoord op de zeer verbreide vraag naar een alternatief voor de godsdiensten, die zich baseren op een openbaring, enerzijds en totalitaire stelsels anderzijds.

Het alternatief dat nu wordt geboden als een derde uitweg uit de huidige beschavingscrisis, is het Humanisme, dat geen nieuwe secte is, maar een voortbrengsel van een eeuwenoude traditie, die vele denkers en scheppende kunstenaars heeft geïnspireerd, en die aan de wetenschap zelve het leven heeft gegeven.

Het Humanisme verenigt allen, die niet meer kunnen geloven in de verschillende vormen van godsdienst en die bereid zijn, hun overtuiging te baseren op eerbied voor de mens als geestelijk en moreel wezen.

De grondbeginselen van het moderne ethische humanisme zijn de volgende:

1. **Het is democratisch.** Het streeft naar de meest volledige ontwikkeling van ieder mens. Het stelt, dat dit een kwestie van recht is. Het democratische beginsel kan worden toegepast op alle onderlinge betrekkingen tussen mensen en het is niet beperkt tot de techniek van het regeren.
2. **Het poogt, een scheppend en niet een vernietigend gebruik te maken van de wetenschap.** Het beveelt aan wetenschappelijke methoden overal in de wereld toe te passen op vraagstukken van sociale zorg. Humanisten zijn van mening, dat de geweldige vraagstukken, waarmee de mensheid in deze tijd van overgang wordt geconfronteerd, kunnen worden opgelost. De wetenschap stelt wel de middelen ter beschikking, maar kent geen eigen doel.
3. **Het legt de nadruk op de waardigheid van de mens en het recht van het individu op de grootst mogelijke vrijheid van ontwikkeling, die te verenigen is met de rechten van anderen.** Het gevaar bestaat, dat bij het streven naar gebruikmaking van wetenschappelijke kennis in een gecompliceerde maatschappij, de individuele vrijheid wordt bedreigd door de onpersoonlijke machinerie, die in het leven was geroepen ter bescherming van die vrijheid. Derhalve verwerpt het ethische humanisme totalitaire pogingen tot perfectionering van de machinerie ter verkrijging van onmiddellijke winst ten koste van menselijke waarden.
4. **Het legt er de nadruk op, dat persoonlijke vrijheid een doel is, dat moet worden gecombineerd met sociale verantwoordelijkheid, om te verhinderen, dat zij wordt opgeofferd aan de verbetering van de materiële welstand.** Zonder intellectuele vrijheid zou de fundamentele research, waarvan de vooruitgang op de duur afhankelijk is, onmogelijk zijn. Het Humanisme durft het aan om een wereld op te bouwen op de aan de maatschappij verantwoording verschuldigde enkeling. Ter wille van de persoonlijke vrijheid is het humanisme ondogmatisch en legt het geen credo op aan zijn volgelingen. Derhalve is het gehouden tot opvoeding zonder leerstelling.
5. **Het humanisme is een levenshouding, die streeft naar de grootst mogelijke ontplooiing door het bevorderen van een ethische en scheppende levenswijze.** Het kan een levenswijze zijn voor ieder individu waar ter wereld ook, dat in staat is om zich aan te passen bij de veranderingen in de structuur van de maatschappij. Het is in deze tijd de eerste taak van het Humanisme om de mensen op eenvoudige wijze bewust te maken van zijn betekenis voor hen. Humanisten vertrouwen erop, dat het door gebruikmaking van de nieuwe, ons door de wetenschap verleende macht mogelijk moet zijn om de huidige crisis te overwinnen ten gunste van de vrede. Wanneer de mens eenmaal bevrijd zal zijn van zijn angsten, zullen zijn krachten beschikbaar komen voor een ontplooiing waarvan de grenzen nu nog niet zijn te voorzien.

Het ethische humanisme is een overtuiging, die een antwoord geeft op de vraging van onze tijd. Wij roepen allen, die deze overtuiging met ons delen om zich met ons te verenigen voor dit doel.

Het Internationaal Humanistisch Congres

Donderdag 21 Augustus werd het internationale congres van humanistische en ethische groeperingen geopend. In de Senaatskamer van de Amsterdamse universiteit, waar de portretten van vele uitnemende hoogleraren de wanden sieren, sprak de voorzitter van het comité van voorbereiding, J. P. van Praag, het welkomstwoord tot de ongeveer twee honderd deelnemers. Hij juichte dit nieuwe begin toe. Men poogde op internationaal plan een wereldbeschouwing te formuleren, die gebaseerd is op de beginselen van menselijke waardigheid, vrijheid en democratie. Het was het doel der conferentie, een gemeenschappelijk platform te vinden voor een constructieve en positieve levensfilosofie. Maar ten tweede zou men trachten, op die grondslag een internationale unie te stichten in dienst van een nieuwe impuls. Natuurlijk zou men niet te veel tegelijk kunnen ondernemen. Hoewel de verhouding van het humanisme tot tal van sociale en politieke problemen in de toekomst zal moeten worden aangesneden, was de tijd daarvoor op internationaal niveau nog niet rijp: men kan geen vuist maken zonder hand. Thans was allereerst overeenstemming aan de orde over beginselen en organisatie-vorm. Van Praag wenste alle deelnemers een vruchtbare samenwerking toe, en hij deelde tevens mede, dat de gezondheidstoestand van de voorzitter van het Congres zodanig was, dat deze — Julian Huxley — de leiding zou overlaten aan van Praag.

Julian Huxley sprak wel des avonds de openingsrede uit, voor een groot publiek, dat het getal der deelnemers aanmerkelijk overschreed. Het werd zeer op prijs gesteld, dat minister Mulderij aanwezig was, de Britse consul-generaal en de Duitse consul, en dat de rector magnificus van de universiteit de zitting met zijn aanwezigheid vereerde. Huxley, vermaard bioloog, gewezen directeur van de Unesco, sprak van de vele onzekerheden in onze maat-

schappij. Zelfs wetenschappen schijnen niet meer universeel, nu de Sowjet-Unie de erfelijkheidstheorieën der erkende geleerden meende te moeten afwijzen. Honderden vormen van godsdiensten waren binnen de gezichtskring gekomen van de moderne mens. Daarom bestond er voor hen, die zochten naar universele waarden, behoefte aan een nieuwe religie. Huxley achtte het verkeerd, dat woord te schuwen: het drukte uit, dat men een richtsnoer zocht voor de menselijke lotsbestemming. Zulk een religie zou evenwel vrij moeten zijn van theologische, mythologische, dogmatische en bovennatuurlijke elementen. Zij moest niet in strijd zijn met de rede en de wetenschappelijke ervaring. Doch wel moest zij een waar geloof zijn, levend en inspirerend, in de mogelijkheden van mens en wereld. Daarom noemde Huxley zijn humanisme „evolutionnair”. De vergelijkende studie van de godsdiensten heeft geleerd, dat deze scheppingen zijn van de menselijke geest, en dat zij zich ontwikkelen in verband met de cultuur, waarin zij zijn ontstaan. Doch er komt een periode, dat op de oude theologische basis een verdere ontplooiing niet meer mogelijk is. Dan is de tijd rijp voor een nieuw geloof.

Het communisme dient zich — aldus Huxley — aan als zulk een geloof. Maar het is zo vijandig aan bepaalde volken, groepen en klassen, zijn elementen van dogmatisme en fanatisme maken het zo sectarisch, dat het de rol van vrije, openstaande, universele religie niet kan vervullen. Het evolutionaire humanisme kan niet dogmatisch zijn. Het weet, dat de mens in staat is geweest, vele ziekten, kwalen, noden te overwinnen, en dat kennis genezend kon werken. Maar het moet telkens openstaan voor nieuwe problemen, en die op hun eigen waarde toetsen, om er geëigende oplossingen voor te vinden. Indien geneeskunde en vermindering der zuigelingensterfte leiden tot het gevaar van

overbevolking, moet men deze moeilijkheid onbevooroordeeld bestuderen. Wij weten, dat de evolutie een eeuwig proces is, en dat zij niet eindigt in de volmaaktheid. Dat beduidt, dat we — hoeveel vraagstukken wij ook oplossen — telkens met nieuwe problemen worden geconfronteerd. De tegenstellingen in de wereld geven haar een pluralistisch karakter. Stof en geest, economie en ethiek, nationale en internationale belangen, individualisme en socialisme, vrijheid en gezag, verdraagzaamheid en waakzaamheid... zij zijn eeuwige polen waartussen de mensen zich bewegen, om telkens het evenwicht ertussen te hervinden. Biologisch gezien is de mens het hoogste product der evolutie, en wij kunnen niet voorzien, dat hij door een hogere soort zou worden vervangen. Doch in zich heeft hij nog eindeloos lijkende mogelijkheden. In een voor het mensdom gevaarlijke periode wil het humanisme het vertrouwen in die scheppende krachten versterken, zo zeide Huxley.

Vrijdag.

Des Vrijdagmorgens kwamen de congressisten bijeen, om te luisteren naar een inleiding door Gerald Wendt, die voor de Unesco werkzaam is te Parijs, over het thema van die dag: „Wetenschap en democratie”. Hij behandelde de zes gedrukte verhandelingen, welke aan de deelnemers waren uitgereikt. Zij waren van de hand van Barbara Wootton (Eng.) die gewaagde van een „wetenschappelijke democratie”, onderwerp van objectieve ervaring, waarbij de willekeur van wisselende meerderheden zou worden beperkt, doordat deze een vrije en open houding zouden aannemen tegenover de vraagstukken der gemeenschap. Horace L. Friess (V.S.) wees op het gevaar van dogmatisme in de democratie, van machinale en massale beïnvloeding, waartegenover de veelzijdigheid moest worden gehandhaafd, op basis van morele gelijkwaardigheid der burgers.

Resoluties (vervolg)

dreigd wordt, dringt er bij de Commissie voor de Menselijke Rechten van de Verenigde Naties op aan te overwegen hoe zo goed mogelijk bevorderd kan worden dat mannen en vrouwen overal grondige voorlichting over geboorteregeling zullen verkrijgen, zoals hun recht is en zoals wij de toekomstige generatie verschuldigd zijn.

IIIb

Overwegende, dat het voor iedere staat in het bijzonder en voor de maatschappij in het algemeen van het hoogste belang is, dat ieder individu toegang heeft tot de functie of het beroep, waartoe hij zich voelt aangetrokken en waarvoor hij aanleg heeft, meent het Congres, dat het ter bevordering hiervan noodzakelijk is, om

iedereen alle economische mogelijkheden te bieden voor onderwijs in welke graad en voor welk beroep ook.

IIIc

Overwegende, dat het de plicht is van het Humanisme om ernstige aandacht te schenken aan hen, die in ellende en armoede leven, en overwegende, dat deze toestanden niet in overeenstemming zijn met de waardigheid van mensen van welk ras ook en dat zij levensgevaarlijk zijn voor de democratie en voor de vrijheid van denken, is het Congres van mening, dat groot belang moet worden toegekend aan het verlichten van deze materiële, morele en intellectuele nood, en dat hierdoor de voorwaarden kunnen worden geschapen voor begrip en verzoening tussen de

volkeren terwille van het voorkomen van oorlog.

IV

Het Congres erkent het wereldbevolkingsprobleem als een algemeen belang der mensheid en zendt groeten aan de wereldconferentie voor geboorteregeling, die in November 1952 zal worden gehouden te Bombay in India.

Verder erkent het Congres het bevorderen van de geestelijke volksgezondheid in de gehele wereld als een doel, dat de volle steun van humanistische en ethische bewegingen dient te ontvangen en zendt groeten aan de Wereld-Federatie voor Geestelijke Volksgezondheid ter gelegenheid van zijn jaarlijkse Congres in Brussel op 24 tot 30 Augustus 1952.

L. van der Wal (Ned.) legde de nadruk op het feit dat de mens een autonoom oordelend en waarde-vormend wezen is, waardoor hij in staat is, oude opvattingen over moraal en zeden te herzien en te zuiveren. Basis der opvoeding moet zijn, dit herscheppende vermogen aan te moedigen. Charles Mayer (Frankrijk), maakte de opmerking, dat „geluk” niet meetbaar is. Doch de vrijheid voor ieder, en zijn mogelijkheden om tot een eigen levensbouw te komen, moeten worden gerespecteerd. Bij bestrijding van slavernij, ziekten, onverdraagzaamheid was in het verleden reeds veel bereikt, en op die weg was vooruitgang mogelijk. Curtis W. Reese zette uiteen, dat wetenschap een houding veronderstelt van objectiviteit, van door ervaring leren, en dat in die zin wetenschap niet slechts democratisch was, doch in elke vrije religie was verondersteld. J. Bronowski tenslotte zag de wetenschap als waarde-scheppend, omdat ze van de beoefenaar eerlijkheid, objectiviteit, verdraagzaamheid, onafhankelijkheid en verantwoordelijkheidsgevoel eist. Bij de besprekingen kwam natuurlijk tot uiting — zoals Wendt in zijn samenvatting van de rapporten uit de secties des avonds zeide — dat niet ieder optimistisch was ten aanzien van de toepassing van de resultaten der wetenschap. Het democratisch ideaal moest deze controleren en toetsen. De Fransman de la Noë gaf de voorkeur aan het verdedigen van concrete vrijheden en van duidelijke sociale idealen boven theorieën over de fundering daarvan, daar die zeer verschillend kunnen zijn.

Des middags werden de congressisten ontvangen door het Gemeentebestuur van Amsterdam. In het Stedelijk Museum sprak wethouder J. J. v. d. Velde als waarnemend burgemeester de aanwezigen toe, wijzend op de waarde van persoonlijke vrijheid, gepaard aan sociaal verantwoordelijkheidsgevoel. De Amerikaanse gedelegeerde J. Raye Shute, die zelf burgemeester geweest was, maakte gelukkige toespelingen op oud en nieuw Amsterdam, waarbij hij zeide, zich in Nederland, moederland van zovele Amerikanen, recht thuis te voelen.

Zaterdag.

Des Zaterdags was aan de orde „Humanisering van de mens in de samenleving”, en ditmaal was H. Friess inleider. Hij besprak de gedrukte verhandelingen van M. L. Burnet (Eng.), J. Clay (Ned.), Karl Roretz (Oostenrijk), Walter Eckstein (id.), Virginia Flemming (Eng.), R. Aron (Frankrijk) en M. N. Roy (India), waarbij hij opmerkte, dat Burnet ondanks alle teleurstellingen optimistisch was, aandrang op meer „planning” en betere klasseverhoudingen, op nieuw onderwijs ook. Roretz en Clay beschouwden de problemen meer wijsgerig. De eerste achtte „planning” voor de prozaïsche behoeften wel nuttig, doch wenste het begrip „heldendom” in het individuele leven tegenover

het pessimisme te stellen. Clay zag vooral het gevaar in van te geringe persoonlijke vrijheid. Eckstein en Flemming wijdden aandacht aan gezin en opvoeding, en aan het oplossen van levensproblemen door en in het gezin. Aron onderscheidde tweemaal dialectiek (leer der ontwikkeling door tegenstrijdigheden) waarbij de ene groep zou menen, dat de tegenstellingen in onverzoonlijke strijd elkaar vernietigen; terwijl de ander ze ziet als voorwaarde tot het groeien van nieuw leven uit oude bestaansvormen. Hij pleitte voor een Europese federatie. Bij de discussie in de secties en des avonds bij de samenvatting door Friess werd o.a. gezegd, dat „vermenselijking” slechts mogelijk was onder controle van het ethische oordeel; dat popularisering van wetenschap een zeer goed middel was tot grotere verdraagzaamheid, en dat de arbeid van de humanisten in hun kleine gemeenschappen (gezin, dorp, wijk, stad enz.) een tegenwicht kon vormen tegen theologisch of politiek absolutisme. Tegen het „groepsimperialisme” van partijen of kerken moesten algemene menselijke waarden bewaard worden.

Zondag.

Des Zondagsmorgens werd in de aula van de universiteit een openbare bijeenkomst gehouden, waar J. Nathanson (V.S.) sprak over de bronnen tot inspiratie van ons persoonlijk leven. Als zodanig noemde hij het voorbeeld van geestelijk grote pioniers, bevrediging in eigen arbeid, toewijding aan het nageslacht. Wie het bovennatuurlijke verwerpt, handhaaft toch bovenpersoonlijke menselijke waarden. De volwassen mens erkent leed en dood, maar ook het vermogen om het leven waardig te maken. Het nieuw-nederlands strijkkwartet verleende hier zijn medewerking. Des middags maakten ongeveer honderd deelnemers een lange auto-tocht, om daarna in het Muider slot bij kaarslicht te souperen. Hier sprak G. Stuijveling over de historische omgeving en zong Harry van Os balladen en volksliederen.

Maandag.

De Maandag was — onder leiding van Waslander, die aandrang op concentratie op de beginselen — aan het program gewijd ener nieuwe internationale. Leidraad waren daarbij prae-adviezen van R. Dreikurs (V.S., van Weense afkomst), G. van Frankenberg (Duitsland), H. J. Blackham (Engeland), D. M. Morandini (V.S.), F. de la Noë (Frankrijk) en J. P. van Praag. Dreikurs achtte een eigen filosofie nodig, in overeenstemming met de krachten, die naar een nieuwe democratie dringen, in harmonie met de ervaringswetenschap en innerlijke behoeften beide. Van Frankenberg stelde een program op voor innerlijke en sociale vrijheid. Blackham betoogde, dat een humanistische organisatie geen samenleving binnen de maatschappij mag zijn, maar het orgaan van levenskrachtige nieuwe stromingen op alle ge-

bieden. Morandini wilde wetenschappelijke benadering der sociale problemen en begrip voor anderer opvattingen en noden, met „gecoördineerde hervormingen” van geest en omstandigheden. De la Noë bestreed de „ontmenselijking” door de dictatuur. Van Praag betoogde, dat het humanisme het dagelijkse leven moest inspireren, dat vrijheid en rechtvaardigheid elkaar niet behoeven te bedreigen, en dat het humanisme als levens- en denkwijze een antwoord moet vinden op de ernstige problemen van onze tijd. Het spreekt evenzeer tot de Europeaan als de Aziaat, tot de Amerikaan als tot de Australiër, omdat zijn basis universeel menselijk is. Bij de discussies kwam de begeerte tot uiting naar praktische sociale arbeid, volledige erkenning van staatswege van de humanistische organisaties, het verlangen naar vrede. Maar ook naar een „program dat zich duidelijk onderscheidt van dat der theologische groeperingen”. Waslander gewaagde van de ontkerstening der samenleving en van de noodzaak van geestelijke zorg voor buitenkerkelijken.

Dinsdag.

Des Dinsdagsmorgens is tenslotte de algemene zitting (geleid door Van Praag) gewijd geworden aan het ontwerp van het program en aan de voorgestelde resoluties, welke men elders vindt. Er waren vele voorstellen en suggesties, doch het was natuurlijk niet mogelijk, deze in de ontwerpen van de officiële gedelegeerden nog op te nemen. Hoewel er dus enige verwarring ontstond over de bijdrage der deelnemers, die geen mandaat hadden, was de discussie vaak belangwekkend. Des middags om drie uur waren, onder leiding van Blackham alleen de gedelegeerden aan het woord. Over de zetel van de organisatie (New York) moest worden gestemd, doch alle andere programma's en resoluties werden na wijzigingen met onderling goedvinden bij acclamatie aangenomen. Het was ongeveer vijf uur, toen voorzitter van Praag, nadat vele woorden van dank waren gesproken jegens allen, die hiertoe hadden meegewerkt, het Congres kon sluiten met het uitspreken van zijn vreugde, dat de Internationale Humanistische en Ethische Unie was opgericht. De nieuwe organisatie was ingeschakeld in het streven naar aanvaarding van de mensenrechten, met veroordeling van elke discriminatie ten aanzien van levensbeschouwing of ras, met erkenning van het bevolkingsprobleem en van sociale noden, die verlichting behoeven. Zij wil hen, die geen geopenbaarde godsdienst en geen totalitarisme op welk terrein ook aanvaarden, bijeenbrengen in de strijd voor een menswaardige democratie. Er waren bloemen voor de medewerkers, veel hulde voor Mevrouw Polak-Schwarz, en Nathanson wilde zelfs van Praag verheffen tot de eerste heilige van de nieuwe internationale.....

A. L. C.

ANDERSDENKENDEN over ons Amsterdams congres

Er is in de pers aardig wat aandacht besteed aan het internationale humanistische congres. Er zijn samenvattende verslagen gepubliceerd en hier en daar zijn er ook commentaren geleverd.

De belangrijkheid, die aan een zaak wordt toegekend, is heel vaak af te meten aan de journalistieke vorm van de commentaar. Men vindt deze soms in een bijdrage van een medewerker, ergens op een van de binnenpagina's. Maar als er een hoofdartikel aan een onderwerp wordt gewijd kan men er van op aan, dat het gewicht van dat onderwerp niet wordt onderschat.

Wij kunnen hier niet volledig zijn. Maar wij willen in elk geval melding maken van het feit dat wij in twee r. k. dagbladen, **De Tijd** en **De Volkskrant**, en in het grote a. r. blad, **Trouw**, hoofdartikelen over ons internationale congres hebben aangetroffen. Dat stemt tot voldoening, zou men denken. Inderdaad, maar voldoening is toch niet de enige reactie, die deze artikelen bij ons teweeg brengen.

Natuurlijk zijn de auteurs van de drie artikelen geen „humanisten” (dit woord genomen in de betekenis, die men er in onze kring gewoonlijk aan hecht). Zij zijn, integendeel, mensen met een levensbeschouwing, die fundamenteel anders is dan de onze. Hun levensbeschouwing brengt zelfs mee, dat zij de onze als verderfelijke veroordelen. Dat is niets nieuws en het verbaast ons dan ook niet, dat zij ook bij deze gelegenheid hun veroordeling uitspreken. Wij hebben daar volledig begrip voor.

Maar men kan een anders levensbeschouwing op verschillende manieren veroordelen, fatsoenlijk en onfatsoenlijk. Eerste eis is wel, dat men zich er rekenschap van geeft, wat men eigenlijk veroordeelt. Daar is enige kennis voor nodig. En het is op zichzelf niet zo verwonderlijk, dat men in kringen, waar men niet dagelijks met het humanistische bijtje hakt, weleens te weinig van het moderne humanisme afweet. Men struikelt over het woord humanisme. R. Schippers, de auteur van het hoofdartikel in **Trouw**, voelt er van humanistische zijde het „stille verwijt” in, dat de niet-humanist eigenlijk „in humaniteit te kort schiet”. We zien hier een door elkaar halen van humanistisch en humaan. De auteur in **Trouw** zou moeten bedenken, dat wij niet van „stille verwijten” houden. Als wij iets te verwijten hebben, doen wij het wel hardop. Zou de heer Schippers willen aannemen, dat er met deze verklaring van een „stil verwijt” en dus van een verwijt in het algemeen geen sprake is? Hij is ook op een dwaalspoor gebracht door het woord „ethisch” in de naam van onze internationale organisatie. Uit de toevoeging van dit woord aan de naam — zo schrijft hij — „zal wel

moeten worden geconcludeerd, dat de oude stellingen van de zelfgenoegzaamheid der rede en van de onaantastbaarheid der wetenschap niet meer zo sterk waren.” Het is jammer, dat de heer Schippers niet op ons congres naar de discussies heeft geluisterd en dat hij de achtergrond van de toevoeging van dat woord „ethisch” blijkbaar niet kent.

Hoe dan ook en tot welke conclusies hij ook komt, met de auteur in **Trouw** zou toch nog wel te praten zijn. Niet dat we daarmee een „humanist” van hem zouden maken; maar dat zou dan ook niet onze bedoeling zijn. Al liggen er misverstanden aan zijn redenering ten grondslag, wij menen, dat hij tot de fatsoenlijke veroordelaars behoort. Ook wanneer hij zegt, dat „de geestelijke verwarring” er maar groter door zou worden, als de humanisten tot de geestelijke verzorging van militairen zouden worden toegelaten. Wij zijn er vrijwel zeker van, dat hij die stelling zou herzien, wanneer het misverstand, waarvan hij slachtoffer is geworden ten aanzien van de woorden humaan en ethisch, uit de wereld is geholpen.

Moeilijker is het, het artikel in **De Volkskrant** in verband met fatsoen te brengen. Dit blad noemt ons congres: „één ononderbroken demonstratie van de verdwazing en de blinde hoogmoed, waartoe de westelijke mens vervallen kan (gelukkige Oosterlingen! Red. M. en W.), wanneer hij verzaakt aan de eeuwige waarheden van het christelijk geloof.” Het dogma der humanisten „is het dogma der hooghartigste onverdraagzaamheid”.

Wij kunnen wel alle hoop opgeven, dat iemand die zo schrijft, bereid zal zijn, grondig kennis te nemen van hetgeen er in onze humanistische kring leeft.

De auteur van het artikel in **De Volkskrant** maakt bij al zijn verontwaardiging ook een grapje. Verschillende sprekers op het congres hebben willen bewijzen, „dat de wereld een nieuwe religie nodig had.” Géén geopenbaarde godsdienst, maar een niet-geopenbaarde. Wat dit precies is, valt moeilijk uit te maken voor wie uit het woord godsdienst kan afleiden, dat het daardoor aangeduide begrip met God te maken heeft en wie beseft, dat God niet anders dan bij wijze van openbaring tot de mens kan spreken. Een niet-geopenbaarde godsdienst is iets als een niet-menselijk mens, een niet-humaan humanist.”

Wat een grap! Maar hoe doorzichtig is het bedrog in deze redenering. Dat zit immers hierin, dat de r. k. auteur, schrijvende over religie, in de volgende zin dit woord vervangt door godsdienst. Alsof die twee woorden elkaar volledig dekken! Het zou beledigend voor het intellect van die auteur zijn, als wij veronderstellen, dat hij niet beseft heeft, hoe hij hier even een

valse kaart in het spel heeft gebracht.

Nu ja, en dan heet het verder, dat op het congres „de machtige traditie der christelijke humanisten, met één botte ruk van de kaart (is) geveegd.” Laten de heren een volgende keer toch eens bij ons komen luisteren; en dan moeten ze ook goed de stukken lezen. Maar, zoals wij schreven, de hoop daarop hebben wij opgegeven.

De Volkskrant zou het ook „eerlijker — dus humanistischer —” hebben gevonden (zij ontzegt ons dus de deugd der eerlijkheid niet), als wij ons congres niet humanistisch, maar anti-christelijk hadden genoemd.

Wij kunnen ons voorstellen, dat **De Volkskrant** ons congres anti-christelijk noemt, ondanks de uitdrukkelijke verzekering onzerzijds, dat humanisten niet anti-christelijk, maar eenvoudig niet-christelijk zijn. Een r. k. zal zich immers beroepen op het a contrario beredeneerde bijbelwoord (Luc. 9:50): „wie tegen ons niet is, die is voor ons”. Maar dit woord heeft — dat zal **De Volkskrant** toch moeten begrijpen — voor de moderne humanist geen gezag. Dus mag **De Volkskrant** niet van ons vergen, dat wij ons anti-christelijk noemen.

Nog veel minder dan het artikel in **De Volkskrant** kunnen wij het artikel in **De Tijd** met fatsoen in verband brengen. Dit r. k. blad spreekt over de congressisten als „deftige heren, professoren en zo”, die men aan hun glimlach als humanisten herkent.

Moeten we nu gewaarschuwd zijn en aannemen, dat we, een niet deftig, zuur kijkend persoon tegenkomende, met een niet-humanist, althans met een redacteur van **De Tijd** te doen hebben? Neen, zo zit het niet. We weten wel beter en bovendien willen wij ons niet bekwamen in de strijdmethode, door **De Tijd** in praktijk gebracht.

Na dergelijke ongepaste — en ook niet op feiten gegronde — grollen over mensen, wier diepste levensovertuiging anders is, gaat **De Tijd** dan beweren, dat humanisten alleen maar vertrouwen op 's mensen goedheid. Dat de mens „altijd weer antwoord wil hebben op het waarom en waarvan dan der dingen, naar de zin van het lijden, van goed en kwaad, en dit antwoord niet vindt in dit aardse bestel, deze verschijnselen worden door de humanist geïgnoreerd of voorbijgezien. En het zijn toch deze verschijnselen, die onze twijfel wetten aan de terrestre idylle der humanisten.” Aldus **De Tijd**.

Ach, dat ook de auteur in dit blad „ignoreert of voorbijziet”, wat er in onze humanistische kring omgaat, is betreurenswaardig maar niet nieuw. Dat hij zijn onbekendheid met het door hem ter hand genomen onderwerp illustreert, door huma-

Wereld-Unie van Vrijdenkers

Van 22—27 Augustus 1952 werd in de Vrije Universiteit te Brussel het internationale congres gehouden van de Wereld-Unie van Vrijdenkers. Aan de huishoudelijke besprekingen namen afgevaardigden deel van de aangesloten organisaties in de V.S. van Noord-Amerika, Engeland, Ierland, Nederland, België, Luxemburg, Frankrijk, Italië en Nieuw-Zeeland. Uruguay, Australië en India waren niet in staat een delegatie te zenden, hun rapporten waren echter tijdig gearriveerd. Besloten werd het Deutscher Freidenker-Verband als lid toe te laten, de Duitse afgevaardigden konden op grond hiervan aan de huishoudelijke zitting op Maandag 25 Augustus deelnemen.

M. C. Bradlaugh—Bonner (Engeland) sprak de openingsrede uit, waarna een vertegenwoordiger van elk der op het congres aanwezige organisaties aan het woord kwam.

De eerste plenaire zitting werd besloten met een toespraak van de internationale secretaresse, mej. P. H. Pardon, na afloop waarvan de congressisten een bloemenhulde brachten bij het standbeeld van Theodoor Verhaegen, stichter van de Vrije Universiteit van Brussel.

De algemene zittingen van Zaterdag 23 Augustus waren gewijd aan de debatten

nisten als een stel „lieftallige” mensen af te schilderen, die een heleboel goeds zouden willen doen maar dit nalaten omdat zij „zo deftig” zijn, kijk, dat is nu iets, wat naar onze mening niet meer behoort tot hetgeen in de menselijke omgang betamelijk is.

Laten wij aan dit alles toevoegen, dat wij ons gelukkig prijzen, in een instituut als bijv. het Nederlands Gesprekcentrum, waar wij met r.k. en reformatische christenen aan één tafel zitten, betere ervaringen te hebben opgedaan. Maar dat komt misschien, doordat we in dit gesprekcentrum — ook onder de christelijke deelnemers — zoveel deftige professoren aantreffen.

Dezulkten zijn het misschien ook, die bij de redactie van *De Tijd* hebben geprotesteerd tegen het artikel over het humanistische congres. De auteur, aanvankelijk aangeduid als J. v. H., antwoordt in een later nummer van *De Tijd* op die protesten en ondertekent dan voluit J. van Heugten S.J. In dit antwoord zegt hij, dat hij niet van plan is, eerbied te hebben voor elke overtuiging; hij stelt de vraag: „Eerbiedigden wij de overtuiging van wie in Nederland Hitler aanhingen tijdens en na de oorlog?”

Wij hadden van een J. van Heugten S.J. niet veel sympathie, maar toch wel meer onderscheidingsvermogen verwacht.....

Ss,

over „Het antwoord op de Encycliek *Humani Generis*” (inleider J. Cotereau, Frankrijk) en „De Vrije Gedachte en de organisatie van de Nieuwe Wereld” (inleiders A. Lorulot, Frankrijk en F. A. Ridley, Engeland).

De discussies over de Encycliek betreffende „zekere dwalingen die de grondslagen van de katholieke doctrine dreigen te ondermijnen” leidden tot de conclusie, dat er in wezen in de Vaticaanse ideologie niets is veranderd, dat de tendenzen van dogmatisme en totalitarisme in de r.k. kerk onverminderd zijn blijven bestaan. De bij de hedendaagse kerk veronderstelde tolerantie berust op een gevaarlijke illusie.

Het referaat van André Lorulot behandelde het vraagstuk van de verdediging der menselijke persoonlijkheid in de grote strijd tussen het oude liberale kapitalisme en het „etatistisch socialisme”. De inleider sprak zich uit tegen het collectivisme en pleitte voor samenwerking op de grondslag van het behoud der autonome menselijke persoonlijkheid.

F. A. Ridley (redacteur van *The Free-thinker*) betoogde o.m.: „De Vrije Gedachte, geboren uit de opstand van de bourgeoisie en van het sociale en intellectuele individualisme, is thans in het tijdvak van de massa-organisatie en van de totalitaire staat. En de Vrije Gedachte mag zich niet verzetten tegen de sociale revolutie, waarvan zij een deel is.

Nochtans is de Vrije Gedachte door afkomst en strekking gedwongen het totalitarisme, zowel van links als van rechts te bestrijden. Zij heeft niet eenmaal de macht van Rome en van het oude regiem bestreden om nu de wapens neer te leggen tegenover Franco of Stalin: dit zou haar zelfmoord betekenen. Alhoewel ze de misbruiken van de revolutie moet bestrijden, mag de Vrije Gedachte niet afwijken van de rechte weg van de sociale evolutie. Zij mag een sociale orde niet steunen, die gebaseerd is op de slavernij van het volk.”

Zondagmorgen sprak J. G. Rausch (Nederland) over de „Betrekkingen tussen kerken en staten”, welk voortreffelijk gedocumenteerd betoog culmineerde in het standpunt, dat de scheiding van kerk en staat noodzakelijk is om de vrijdenkers in het bezit te stellen van hun rechten als volwaardige burgers.

Zondagmiddag leidden M. C. Bradlaugh—Bonner en prof. Grippa (Italië) het debat over „Jeugd en Vrije Gedachte”

REDACTIE M. & W.

Vanaf 1 September 1952 is het adres van de Redactie van Mens en Wereld:

Oranjestraat 38, Amersfoort

in. Een vrij grote groep studenten van de Belgische studentenorganisatie voor Vrij Onderzoek nam actief aan de besprekingen deel. Het rapport van deze studentengroepen en de door hen uitgesproken wens tot het lidmaatschap der Wereld-Unie toegelaten te worden haalden de discussie geheel uit de sfeer der theoretische bespiegelingen en stelden de praktische vraag aan de orde: wat moet er gedaan worden om de jeugd aan te trekken en te bezielen voor de strijd der vrijdenkers?

Het stimuleren van de uit de jongeren zelf geboren activiteit en organisatievormen, het zich openstellen voor de bezwaren, die de jonge mensen koesteren jegens de organisatie der volwassenen werd bepleit en leidde tot zeer levendige debatten, waarop temperament en geestdrift hun stempel drukten.

De zittingen van Maandag 25 Augustus waren wederom van huishoudelijke aard. Een nieuw Comité Général werd benoemd, waarin thans ook een Duitser en een Luxemburger zitting hebben, verslagen werden goedgekeurd, resoluties vastgesteld (na de gebruikelijke discussies) en besloten werd het volgende congres in September 1954 te Luxemburg te houden.

Op de volgende zitting van het Comité Général zal beslist worden over de toelating van de studentenorganisatie en van de nieuwe Tsjechische organisatie, waaromtrent uitvoerige informatie zullen worden ingewonnen.

De aangenomen resoluties hadden o.a. betrekking op algemeen onderwijs zonder enige godsdienstige beïnvloeding, op het recht op radio-uitzendingen voor vrijdenkers en op de noodzaak dezelfde rechten te claimen, die de kerken thans genieten op het gebied van sociale en geestelijke zorg.

Tot zover een beknopt en zakelijk verslag van dit congres, dat behalve enig (onvermijdelijk) oratorisch vuurwerk ook belangrijke praktische conclusies opleverde, conclusies waarmede gewerkt kan worden. Fel, emotioneel anti-clericalisme manifesteerde zich op dit congres slechts bij monde van de Italiaanse gedelegeerden, voor het overige kenmerkten de discussies zich grotendeels door het aansturen op praktische arbeid, op het langs organisatorische weg verwezenlijken van de sociale en culturele aanspraken der zich bewust op de grondslag der vrije gedachte plaatsende onkerkelijken. Er is hier dus sprake van een zekere accentverschuiving in de richting van de reeds eerder door de Vrijdenkersvereniging „De Dageraad” aangevoerde koersverandering, die ongetwijfeld de toenadering en samenwerking tussen vrijdenkers en humanisten zal kunnen bevorderen.

Het feit, dat „De Dageraad” zowel in Brussel als in Amsterdam officieel was vertegenwoordigd kan als een symptoom worden opgevat.

MARTIN PAULISSEN.

Humanistische geestelijke verzorging voor buitenkerkelijken

De steeds toenemende onkerkelijkheid stelt ons voor velerlei problemen. Daar is in de eerste plaats het centrale vraagstuk van de verbreking van oude bindingen met een stuk geestelijk leven, dat toch voordien inhoud en zin aan het leven verleende, of dit nu passief ervaren werd als een veilige insluiting binnen de muren van een geestelijk tehuis, dan wel dat het werd beleefd met een vurigheid en bezieldeheid, die tot diepe en devote overgave aan de geloofswaarheid en tot grootse scheppingen van kunst leidde. Het humanisme staat voor de taak om voor al diegenen voor wie de christelijke geloofswaarheid niet meer kan gelden, een nieuw geestelijk tehuis te bouwen, waarin andere geestelijke bindingen voor de een de veilige beslotenheid schenken, die hij behoeft en die de ander inspiratie verlenen tot een bewuste, maar diep doorvoelde overgave aan de taken die het leven te vervullen geeft. Het heeft een nieuw geloof te vestigen in de zinrijkheid van het bestaan, maar ontdaan van wat het met de waarheid in strijd acht. Het beschouwt dat als een historische opgave, te klemmender te vervullen naarmate duidelijker wordt, dat het bestaan van de mens als geestelijk-zedelijk wezen wordt bedreigd door tendenties van massalisering en mechanisering, die een eigen leven schijnen te gaan leiden en zich dreigen te onttrekken aan de controle van de mens zelf die ze in het leven riep.

Maar behalve voor dit centrale, de mensheid omvattende probleem stelt de toenemende onkerkelijkheid ons nog voor andere, zeer directe en praktische vragen. De kerken mogen de verkondiging van hun geloofswaarheid steeds als eerste taak hebben gezien, zij hebben daarnaast ook een grote directe, praktische betekenis voor hun gelovigen door de vele vormen van verzorgingsarbeid, die zij verrichten. Zij hebben hun diakonieën, hun tehuizen voor ouden van dagen, hun militaire tehuizen. Zij verrichten reclasseringswerk, zij zenden kinderen uit, die dat voor hun gezondheid behoeven, zij hebben sociale instellingen van allerlei aard. Zij hebben zelfs hun eigen scholen en ziekenhuizen. Zij hebben ook hun geestelijke verzorgers in hun parochies of gemeenten, onder de militairen, in de gevangenissen, in de ziekenhuizen, in de Duw-kampen en op nog vele plaatsen meer.

Met de groeiende onkerkelijkheid komt nu ook een steeds groter wordende groep van mensen buiten deze vorm van verzorging te staan. Toch kennen ook de buitenkerkelijken hun geestelijke en sociale noden; ook onder hen zijn ouden van dagen; er zijn ook buitenkerkelijke militairen; men vindt ook buitenkerkelijken in de gevangenissen; ook de kinderen van buitenkerkelijke gezinnen kunnen voor herstel van gezondheid een verblijf in een andere om-

geving nodig hebben enz. enz. Hier heeft het Humanisme zijn volgende, directe, praktische taak.

Aan beide genoemde aspecten van de quantitatief in het geheel niet meer onbelangrijke onkerkelijkheid gaat men dikwijls al te gemakkelijk voorbij! Aan het verlies aan geestelijk fundament zowel als aan het onttrokken zijn aan talloze vormen van verzorging.

Men kan over het verschijnsel van de onkerkelijkheid verschillend denken. Men is echter ziende blind als men de realiteit ervan vergeet. En ook de overtuigd gelovige christen moet liever zien, dat de mens, voor wie de christelijke geloofswaarheid nu eenmaal niet meer gelden kan, vanuit humanistische levenswaarden leeft, dan dat hij vervalt tot geestelijke en zedelijke onverschilligheid en nihilisme, en dat hij door humanistische verzorgingsarbeid zijn geestelijke en zedelijke weerstand behoudt. Het zal de christen zelfs mogelijk zijn dat te zien als een der wegen, langs welke God zijn schepselen bewaart. Wij onzerzijds zien evenzeer liever de gelovige Christen met het voor hem geldende levenshouvast dan de alles ontkennende nihilist. Het gaat hier om een gezamenlijke strijd tegen alles wat de mens ontadelt en een gezamenlijke verzorging van de mens in zijn noden, zij het elk vanuit eigen diepgewortelde levensovertuiging.

Op beide terreinen, dat van de algemene bewustmaking van menselijke waarden en dat van de verzorgingsarbeid heeft de humanistische beweging in Nederland haar — historisch gezien — eerste stappen gezet. Haar geestelijk reveil heeft weerklank gevonden. Vele buitenkerkelijken hebben bewust zichzelf daarin herkend. Bij nog zeer velen meer is een gevoel van verwantschap bezig zich te ontplooien. Op het gebied van de verzorgingstaken doet de vereniging voor maatschappelijk werk „Humanitas” reeds zegenrijke arbeid; het Humanistisch Thuisfront doet zijn werk voor buitenkerkelijke militairen en gedemobiliseerden en opende zijn eerste militaire tehuizen; de A. H. Gerhardstichting zal eerlang komen tot haar eerste tehuis voor ouden van dagen; het Humanistisch Verbond is bezig aan de opbouw van de geestelijke verzorging en heeft reeds zijn Raadslieden in de Duw-kampen en zijn ziekenhuisbezoekers in verscheidene ziekenhuizen. Er ontstaat reeds een humanistisch besef en een humanistische praktijk.

Eén vraag zou zich in het bijzonder in betrekking tot de verzorgingsarbeid nog kunnen opdringen n.l.: kan dit werk dan niet door de bestaande kerkelijke instanties ook voor de buitenkerkelijken worden gedaan? Deze vraag moet ontkennend worden beantwoord. In de eerste plaats al omdat de gehele geestelijke sfeer, van waaruit dat werk door de kerken wordt

gedaan — en gedaan moet worden! — geen aansluiting vindt bij de buitenkerkelijken, die zich immers juist aan deze sfeer onttrokken hebben. De kerken spreken een voor de buitenkerkelijken vreemde taal, een taal die hun — hoe ongemotiveerd dat overigens ook dikwijls moge zijn — eerder irriteert, dan van een gevoel van verwantschap vervult. En in de tweede plaats, omdat deze verzorgingsarbeid, die steeds nauwe aanrakingsvlakken heeft met de geestelijke en zedelijke noden van de mens, volgens een reeds lang en algemeen gevestigd inzicht, alleen vanuit en tegen een levensbeschouwelijke achtergrond kan worden gedaan. Het is hier niet alleen de godsdienstige verdeeldheid, die tot een gescheiden bewerking van dit terrein, b.v. door Rooms-Katholieken en Protestant-Christelijken heeft geleid. Hier speelt ook wel degelijk het besef van de nauwe samenhang van dit werk met de geestelijke achtergronden een rol. Wat weer niet wil zeggen, dat er onzerzijds niet naar gestreefd zou worden gezamenlijk te doen wat zich daartoe leent. Wij geloven b.v. niet dat het nodig is dat de medische behandeling van zieken in volgens de levensbeschouwelijke richtingen gescheiden ziekenhuizen gebeurt. Wij kunnen ons ook algemene militaire tehuizen indenken met de mogelijkheid tot afzonderlijke levensbeschouwelijk gerichte geestelijke verzorging.

Voor de geestelijke verzorging is deze samenhang met de levensbeschouwelijke achtergrond wel zeer rechtstreeks. En het verzet dat we tegen geestelijke verzorging van de buitenkerkelijken ontmoeten is wel zeer ongegrond. Duidelijker dan op welk ander gebied van verzorgingsarbeid ook staan we hier voor de keuze: humanistische geestelijke verzorging of géén geestelijke verzorging voor de buitenkerkelijken. En duidelijker dan op elk ander gebied spelen hier de beide eerder genoemde factoren n.l. de algemeen erkende samenhang met de levensbeschouwing en de aversie van de buitenkerkelijken tegen de godsdienstige levenssfeer hun rol.

Het is immers, zoals pater van Iersel het uit zijn ervaringen met de arbeiders in de werkkampen schreef n.l. dat zij, „die sinds lange tijd elk contact met een kerkelijke instelling verloren hadden, in het geheel niet in aanmerking wensten te komen voor een geestelijke verzorging door een dominee of priester.” En — zoals deze aalmoezenier van de arbeid vervolgt, — dat deze arbeiders „meermalen de mogelijkheid ter sprake brachten van een eigen geestelijke verzorging, die niet gebaseerd zou zijn op godsdienstige principes, maar op menselijke, humanistische grondslagen”.

Geestelijke verzorging wordt door humanisten en kerken beide van groot belang

Ontmoeting tussen Oost en West

De snelle ontwikkeling van het Westers technisch kunnen heeft de moderne mens voor maatschappelijke en geestelijke problemen geplaatst, die ongekennde spanningen veroorzaken met als begeleidende verschijnselen: cultuurmoetheid, angst, pessimisme en een gevoel van geestelijke leegheid. Gelukkig valt bij velen ook een versterkte behoefte aan vernieuwing en verdieping van het geestelijk leven waar te nemen. Verruiming van onze horizon is slechts mogelijk, wanneer wij het bekende, door velen ook te veel geïdealiseerde Europa durven verlaten om een blik te slaan in het leven en denken van andere volken. Een goede gids vinden wij hierbij in onze geestverwant Kwee Swan Liat, die met zijn boek „Ontmoeting tussen Oost en West”¹⁾ ons Europeanen iets wil doen begrijpen van het levensgevoel en de levensvisie van de Oosterling. Het is geen dor-theoretisch betoog geworden, alleen geschikt voor wijsgerig geschoolden. Integendeel. De schrijver zegt nadrukkelijk, dat hij zich in zijn beschouwingen over het Indische en Chinese denken heeft willen beperken „tot die antwoorden, die aan onze eigen directe levensproblemen verwant zijn”. De auteur toont aan, dat China en Voor-Indië reeds eeuwenoude culturen bezitten, met voor de moderne mens waardevolle elementen. Terecht zegt Kwee over het Westen: „Wat er ontbreekt is een praktische levenswijsbegeerte, een eenvoudig weten over al de kleine en toch belangrijke dingen des levens, een werkelijk aansprekend humanisme zonder dogma, zonder erfzonde en zonder verdoemenis, zonder sociale theorie en zonder partijdwang, waaruit we kunnen putten voor de alledaagse levenspraktijk” (pag. 28). Hij zet dan vervolgens uiteen, wat het Oosten op dit gebied aan geestelijke rijkdom te bieden heeft. Zo behandelt hij o.a. de Chinese en Indische levensidealen, het probleem der gerechtigheid, het sociale bewustzijn, het probleem van leven en dood. Met veel waardering schrijft de auteur over het Confucianisme. Hij noemt het oorspronkelijk Confucianisme „een waarachtig huma-

geacht. Van humanistische zijde blijkt dit wel uit hun voortdurende ijveren voor toelating tot de vervulling van deze taak onder de militairen, in de gevangenissen enz., en uit hun praktijk in de Duw-kampen en ziekenhuizen. Van kerkelijke zijde blijkt dit uit hun eeuwenoude toepassing ervan onder hun gelovigen. Vreemd dan, dat verzet tegen de geestelijke verzorging van buitenkerkelijken!

In enige vervolgartikelen zullen we nader spreken over deze humanistische geestelijke verzorging voor de buitenkerkelijken.

C. H. SCHONK.

nisme”, „een gerijpte levenskunst”. Confucius wordt getekend als de grote leraar die streefde naar verbetering van de maatschappij door opvoeding van de individuen tot humanist. „De Confuciaanse deugden zijn maatschappelijke deugden. Daarmee wordt dus de voortdurende verbetering van de menselijke samenleving als eis gesteld.” Mijn bezwaar tegen Kwee's beschouwing is dit, dat critiek achterwege bleef. Ondanks de grote betekenis van Confucius moet m.i. niet uit het oog verloren worden, dat zijn opvattingen nog te veel wortelden in het mythische denken, te veel ook nog bepaald waren door traditie, waardoor het Confucianisme ten slotte op de maatschappelijke ontwikkeling een verstarrende invloed moest hebben. Bezwaar valt m.i. ook te maken tegen de stelling van Kwee op pag. 115: „Het pad dat de Boeddha ons wijst is geen weg van het-leven af. Het is geen vlucht van de wereld

in een toestand van pure negatie.” In verband hiermee wijs ik op de critiek van Albert Schweitzer in zijn boekje over de Indische denkers. Toch blijft het Boeddhisme in zijn pogen de weg tot inzicht en zelfverlossing te vinden een levensbeschouwing, die — ook omdat het niet uitgaat van een bepaalde godsidee — de moeite van nadere kennismaking waard is. Dit geldt evenzeer voor de andere stromingen. Het Oosten geeft geen filosofieën over het leven. „Deze levenswijsbegeerte heeft het leven-kunnen, het ideaal van gerijpte ongeschonden menselijkheid tot doel” zegt Kwee. Het boek van Kwee, waarvoor Dr. J. P. van Praag een aanbevelende inleiding schreef, zal ongetwijfeld veel lezers vinden. M.i. is het zeer geschikt om in de verschillende gemeenschappen door studiegroepjes in cursusverband behandeld te worden.

P. KRUG.

¹⁾ Kwee Swan Liat, *Ontmoeting tussen Oost en West*; N. Kluwer, Deventer, 1952; ing. f 4,90, geb. f 6,50.

Hoe ben ik humanist geworden?

Als verschillende lezers eens onder bovenstaand hoofd vertelden hoe hun weg naar het humanisme heeft gelopen? Wij zijn een groep van heel verschillende herkomst en het zou misschien goed zijn om die verscheidenheid eens te belichten, om daardoor elkaar beter te leren begrijpen en in te zien, hoe wij elkaar kunnen benaderen en — op zijn tijd — ontzien. Omdat iemand toch een begin moet maken: ziehier hoe het mij gegaan is.

Mijn vader, kleinzoon van een dominee, maakte zich in zijn studentenjaren los van de kerk. Hij was leerling van de bekende Dr. Doornbos, de H.B.S.-leraar, die zoveel heeft betekend voor de vorming van de 80-ers, en hij leefde in zijn studententijd deze beweging intens mee. En zo is het geenszins toevallig, dat mij, denkend aan geloof, de regels van Perk invallen:

„de duizend die zichzelf niet wezen
konden
bezitten saam één waarheid die hen
bindt:
hun is 't geloof, dat klinkt uit duizend
monden;
maar wie wat menselijk waar is zelf
ontgint,
voelt zich aan zich door zich alleen
gebonden
en weet dat hij voor zich slechts
waarheid vindt.”

Ik ben er wel zeker van, al herinner ik het mij niet in details, dat mijn vader mij met die regels, en met heel de beweging van '80, in kennis heeft gebracht; mijn gymnasium-leraar daarentegen hield zich liever bij Cats en Huygens! Maar bij ons thuis in de kast waren Perk, v. Eeden, Kloos, Verwey en enige sindsdien ver-

bleekte sterren uit mijn vaders studententijd te vinden. En dan was er nog de invloed van wat je als gymnasiumleerling oppikte van Plato, en er was „Also sprach Zarathustra”. Maar waarschijnlijk de machtigste impuls uit die jaren was mijn vaders liefde voor Goethe. Behalve dat hij veel Goethe met mij las, wees hij mij op wat voor hem betekenis had gehad, vooral *Dichtung und Wahrheit*, dat ik van het begin tot het einde las (je had het in die tijd nog niet zo druk voor school!). En zo werd ik humanist zonder het te weten. En zonder me er verder veel in te verdiepen waar ik het vandaan had, voelde ik toch dat ik iets anders had, dat maakte dat het kerkelijk geloof van sommige van mijn vrienden mij niet aantrok. Eigenlijk heb ik nog steeds, evenals toen, het gevoel mijn denken in bochten te moeten wringen, als ik mij in het Christelijk geloof tracht in te denken. Zo sterk is het stempel geweest, dat de invloeden van ongeveer het 14e tot het 19e jaar op mijn denken hebben gedrukt. Maar als ik nu onder heel andere invloeden had geleefd? Zinloze vraag! De kwestie van wat aanleg is en wat invloed van de omgeving laat zich voor mensen apart niet oplossen, maar slechts statistisch, over grote aantallen mensen. Het voorname voor de gezonde vorming van een mens lijkt mij, dat er in zijn jeugd een binding aan iets tot stand komt; waaraan, dat is pas in de tweede plaats van belang. Bij mij is die binding humanistisch geweest. Anderen kunnen allicht verhalen van een zelfverworven en tegen ouders en omgeving in bevochten levenshouding; de mijne is maar heel natuurlijk en vanzelfsprekend met mij meegegroeid.

L. M. C.—W.

De rust is verdwenen

Er moet eens in het Verbond een periode zijn geweest, waarin de zomer als de stille tijd werd beschouwd. Deze zomer-rust lijkt machtig lang geleden nu de afgelopen zomermaanden, behalve het gebruikelijke kampenwerk en de voortgang van de arbeid in bureaux, D.U.W.-kampen, ziekenhuizen enz. ook nog twee gebeurtenissen bracht, die zonder beperking als hoogtepunten kunnen worden beschouwd.

De opening van het eigen huis in Nunspeet en het eerste internationale humanistische congres met de oprichting van een internationale unie van humanistische en ethische organisaties, zorgden ervoor dat het traditionele verband tussen zomer en rust grondig werd verbroken.

De zomer van 1952 zal in de herinnering blijven als de tijd, waarin een soms benauwende hoeveelheid vragen en problemen moest worden beantwoord en opgelost variërend van:

„Er is 100 liter melk zuur geworden. Er moet onmiddellijk verse komen” tot

„Er wordt al om de Franse tekst van resolutie III gevraagd. Er moet onmiddellijk aan gewerkt worden.”

Het humanisme heeft de laatste maanden een onverwacht aantal nieuwe facetten getoond en laten zien, dat het waar nodig de rust van de zomer als sneeuw voor de zon, om in stijl te blijven, kan laten verdwijnen.

In één opzicht echter was deze zomer precies zo rustig en gezapig als zijn voorgangers. De regelmatige stroom van nieuwe leden versmalde en bleef zorgvuldig binnen de enge grenzen van de zomerbedding.

Daar is geen bezwaar tegen, mits direct bij het begin van het najaar deze stroom weer begint te zwellen.

Daarvoor is het niet nodig rustig op regenval te gaan zitten wachten en de vertraging in de uitvoering van allerlei waterstaatswerken speelt evenmin een rol.

De enige bronnen van deze stroom zijn

HOOFDBESTUUR VAN HET HUMANISTISCH VERBOND

Dagelijks Bestuur: Dr. J. P. van Praag, voorzitter; Prof. dr. Libbe van der Wal, vice-voorzitter; Mr. H. B. J. Waslander, vice-voorzitter; W. Coenders, secretaris; J. Bijleveld, penningmeester; H. Bongers, redacteur.

Leden: Mr. A. Dirkzwager, Prof. dr. T. T. ten Have, Dr. E. Nordlohne, H. A. Polak-Schwarz, H. Redeker, E. Schabracq, Ir. P. Schut, G. Stellingma, Mr. A. Stempeks, D. W. Stork, Prof. dr. G. Stuiveling, Mr. dr. J. in 't Veld.

toewijding en energie van de leden. En het is daarop, dat wij hier een beroep doen.

Wij willen aan de noodzaak van uitbreiding van het ledental niet al te veel woorden wijden. Ieder lid zal van deze noodzaak overtuigd zijn.

Het Verbond staat midden in een voorspoedige, soms onstuimige ontwikkeling.

Te denken, dat het allemaal wel vanzelf zal lopen, zou een grote en slopende dwaling zijn.

Voor iedere uitbreiding en verbetering van bestaande arbeid en voor elke nieuwe aanpak is de arbeidskracht van steeds meer medewerkers nodig en moet op de bepaald niet onuitputtelijke Verbondskas een beroep worden gedaan. Voor dit alles moet het Verbond kunnen rekenen op de steun van een groot aantal leden. Hoe groot dat

aantal zal moeten zijn? Dat is nog niet te zeggen. In ieder geval belangrijk groter dan het huidige van 8200. Laten wij om de gedachten te bepalen voorlopig aansturen op 10.000.

Er zijn onder de bewust-buitenkerkelijken nog velen, die het Verbond wel-gezind zijn. Een appèl op hun verantwoordelijkheidsbesef is vaak voldoende om hen in onze rijen te brengen.

Laat ieder lid, die de positie van het Humanistisch Verbond goed beseft, zich met zijn gemeenschapsbestuur in verbinding stellen, om zijn aandeel, hoe klein ook, te leveren in het zo dringend nodige werk voor de uitbreiding van het Verbond.

Laat de zomerrust volkomen verdwenen zijn.

Laat ieder buitenkerkelijke ons appèl horen:

OOK UW STEUN IS NODIG.

W. COENDERS.

Zomerwerk 1952

Een korte terugblik op het zomerwerk. Door gebrek aan plaatsruimte zijn we niet in staat uitvoerige beschouwingen te geven en laten we hieronder ook slechts een verslag volgen van familiecampen en zomerschool, hoewel we toch b.v. ook van het vakantiecamp te Doorn een aardig verslag ontvingen en er daarnaast nog jongerenkampen, scholierenkampen en kinderkampen zijn gehouden.

Laten we daarom volstaan met enkele beschouwingen over deelnemersaantallen en enkele conclusies in verband daarmee. We kunnen dan zeggen dat aan de familiecampen in totaal ± 200 mensen hebben deelgenomen, aan de zomerschool 60, aan de kinderkampen 45, aan alle jongerenkampen tezamen ± 140 , aan het z.g. vakantiecamp 25. Wie dit optelt komt tot een totale deelname van ± 500 personen. Daarnaast hebben gedurende Juli en Augustus ± 400 mensen particulier één of meer weken in ons huis De Ark doorgebracht, terwijl het waarschijnlijk is dat er bij de ± 100 Nederlandse deelnemers aan het Internationaal congres wellicht ook nog anderen waren die, als dit congres er niet was geweest, aan het andere zomerwerk zouden hebben deelgenomen b.v. aan de zomerschool.

Dat betekent dat er wat de kampen en zomerschool betreft een kleine vooruitgang is wat het deelnemersaantal betreft en dat door het in werking treden van De Ark natuurlijk een groot aantal mensen meer dan vorige jaren in Humanistische kring hun vakantie hebben doorgebracht. Het betekent ook dat de nu bestaande vormen van zomerwerk een zekere vaste plaats in ons werk hebben gekregen en dat op grond van deze ervaring en het bezit van ons eigen huis dit werk in de komende

jaren kan worden geperfectioneerd, verdiept en uitgebreid.

H. LIPS.

Zomerschool te Amersfoort

De ruimte voor een verslag van de Zomerschool 1952 in de Internationale School voor Wijsbegeerte te Amersfoort, van 26 Juli tot 2 Augustus, is klein, zodat ik mij beperken wil tot enige algemene opmerkingen. Er waren 57 deelnemers; de leiding berustte bij de Heer en Mevrouw Lips. De materiële verzorging in deze mooie en rustige omgeving was in elk opzicht prima. Goed was ook de onderlinge stemming; het was wel jammer, dat het weer niet meewerkte, want daardoor was er weinig gelegenheid voor volleybal en fiets- of wandeltochten op de vrije middagen. Zij, die als „natte katten” thuis kwamen, vatten dat ook van de goede zijde op. De behandelde onderwerpen hielden alle verband met het probleem der massalisering; op Donderdag (op één na de laatste dag) werd in de secties gesproken over de rapporten, die in sommige plaatsen waren uitgebracht over de verhouding van het humanisme tegenover de „brede massa”. De gedachtenwisseling 's avonds in de gehele kring, ingeleid door een aantal personen, uit de secties gekozen, voerde te weinig tot resultaat, omdat men te veel bleef hangen op bepaalde woorden en uitdrukkingen; dit was ten slotte ook wel te begrijpen. Blijkbaar is in alle plaatsen, vanwaar de rapporten ingekomen waren, vrijwel eenzelfde onbevredigend resultaat bereikt. Toch kan men ook zeggen, dat zoeken naar een zo scherp mogelijke formulering van sommige opvattingen voor velen geleid heeft tot een

De motor draait . . .

Wie aan de activiteiten van Humanisten gedurende deze zomer denkt moet wel allereerst twee zaken in ogenschouw nemen: het centrale zomerwerk d.w.z. zomerschool, kampen enz. en het internationale congres te Amsterdam. Nu wordt over beide zaken elders in dit blad uitvoeriger geschreven en ik kan er dus heel kort over zijn. Onze zomerkampen hebben opnieuw de gelegenheid geschapen voor een aantal Humanisten om in intiemer contact tesa-men te zijn als waartoe het gewone gemeenschapswerk aanleiding geeft en de zomerschool heeft opnieuw bewezen een uitstekende mogelijkheid te zijn voor een aantal van ons om wat dieper dan ge-woonlijk door te dringen in de problemen van het Humanisme. Geen critiek dus? Toch wel. Hoe goed dit werk ook in zijn geheel verlopen is, op sommige onderdelen is weer gebleken dat we en wat de tech-nische verzorging betreft en wat de werk-methoden betreft de zaak eerst goed in handen krijgen als we kunnen werken on-der eigen dak. Het is daarom verheugend

duidelijker inzicht. Al is een vaststaande oplossing niet gevonden, toch is een basis daarvoor zeker meer omlind geworden. Waarschijnlijk ben ik de enige, die tot nu toe alle zomerscholen (1951 en 1952) heeft meegemaakt. En dan moet ik zeggen, dat volgens mijn mening de beide bijeenkom-sten van verleden jaar (Doorn en Heino), met een kleiner aantal deelnemers, meer hebben opgeleverd, dan de bijeenkomst van nu, met bijna tweemaal zoveel deel-nemers. Daardoor waren ook de secties enigszins topzwaar. Zeer verheugend vind ik het, dat vooral bij de jongere aanwe-zigen een oprechte belangstelling voor het Humanisme duidelijk uitkwam.

Dr. E. F. PRINS DE JONG.

Familiekampen te Lochem en Rijssen

Als ik me er zo toe zet een kort over-zicht te geven van de familiekampen van deze zomer, vraag ik me af of het met de andere deelnemers net zo gaat als met mij, dat je namelijk telkens zo van die mo-menten te binnen schieten waar je dan weer met meestal vreugdevolle gevoelens aan terugdenkt. Natuurlijk, er waren deze keer in Lochem wel allerlei bezwaren. De huisvesting was, doordat de verbouwing van de boerderij tot kamphuis niet was klaargekomen, niet zoals we dat gewend waren, en er is de eerste dagen dan ook wel flink over gemopperd. Maar dat is toch niet datgene wat je in de eerste plaats bijblijft. Nee, het zijn zo van die bepaalde belevenissen en ogenblikken, die zo af en toe weer bij je boven komen, gedeelten van een avond, of een wandeling of ge-sprek, en al die momenten geven dan wel

dat we het komend jaar ook ons zomer-werk voor een belangrijk deel zullen kun-nen onderbrengen in ons eigen tehuis „De Ark” te Nunspeet, dat voor bepaalde delen van dit werk bij uitstek geschikt is. De opening van dit eigen tehuis op 22 Juni is dan ook een van de hoogtepunten van de zomer geweest. Het is verheugend te kunnen mededelen dat in de weken en maanden na 22 Juni is gebleken dat er een grote belangstelling voor dit huis bestaat, zeer veel leden en niet-leden van het Verbond hebben gebruik gemaakt van de gelegenheid om enige tijd met vakantie in ons eigen huis door te brengen.

Over het internationale congres kan ik al heel kort zijn. Het belangrijkste is na-tuurlijk dat we gekomen zijn tot de stich-ting van een internationale organisatie van Humanisten, waarin het prettige en vrucht-bare contact van Amsterdam kan worden voortgezet en uitgebreid, met het doel te komen tot dieper verankering van de Humanistische bedoelingen tegenover de buitenwereld. Wat dit laatste betreft is

met elkaar de zekerheid, dat het kamp geslaagd is, en dat we een week vakantie hebben gehad in een goede humanistische sfeer.

We hebben weer met elkaar gewandeld en gefietst (en hoe!), gevolleybald niet te vergeten, zwaar geboemd over zeer diep-zinnige onderwerpen, maar ook over de meest lichtzinnige en luchtartige. En dat dit alles mogelijk was op de manier waar-op het gebeurd is, ondanks de bezwaren die ik genoemd heb, bewijst wel, dat in deze familiekampen een sfeer heerst waar-op het Verbond trots kan zijn.

Dit geeft ons de vrij grote mate van zekerheid, dat de kampen ook de volgende jaren, als we gebruik zullen kunnen ma-ken van ons eigen huis te Nunspeet, en de huisvesting dus goed zal zijn, zullen slagen, en ook velen, die er deze keer niet bij zijn geweest, zullen komen om er hun vakantie in een opgewekte humanistische sfeer door te brengen.

Het familietentenkamp te Rijssen is uit de aard van de zaak heel anders geweest dan de familiekampen te Lochem. Hier hebben we een week gezamenlijk gekam-peerd met geestverwanten. We moesten alles zelf opknappen, dat verwacht je ook niet anders wanneer je gaat kamperen. Het weer is niet altijd even mooi geweest, maar we zijn er toch op uit getrokken, we heb-ben de omgeving verkend, en we hebben er met elkaar een goede week van ge-maakt. Dat zowel bij de kampen te Lochem, als bij het tentenkamp te Rijssen de opmerking naar voren kwam, en niet van één kant!, dat een week te kort is, bewijst wel hoe deze kampen in de smaak zijn gevallen.

D. T. WINTER.

het congres ook zelf van ongemeen belang geweest, de mate van publiciteit, die het in praktisch alle Nederlandse kranten heeft gebracht, kan ons jonge Verbond nog heel wel gebruiken.

In één opzicht heeft de afgelopen zomer ons een teleurstelling gebracht: de kinder-uitzending van de grote steden naar het platteland en kleinere plaatsen — in sa-menwerking met Humanitas — is niet doorgegaan. De zich in Juli nog sterk uit-breidende kinderverlamming heeft ons ge-noodzaakt — juist in het belang van de kinderen zelf — de uitzetting stop te zet-ten. Dit heeft teleurstelling gebracht. Teleurstelling voor de organisatoren die reeds heel wat werk verzet hadden, teleur-stelling vooral ook voor de kinderen. Ho-penlijk is er nog iets terecht gekomen van het verzoek om nu tenminste plaatselijk iets voor deze kinderen te doen.

Het komende winterwerk

De gemeenschappen zijn reeds druk bezig met de voorbereiding van het win-terwerk. Met name de uitnodiging van de sprekers voor de Zondagochtendbijeen-komsten bezorgt de secretarissen nogal wat werk. Met de uitbreiding van het aan-tal gemeenschappen en met de intensivering van het werk moet er op een betrekkelijk klein aantal sprekers steeds meer een be-roep worden gedaan. Het is daarom van belang dat in de verschillende streken van ons land, in de gewesten, moeite wordt gedaan om een eigen regionale sprekers-lijs samen te stellen, het is immers niet nodig om iedere Zondagochtendbijeen-komst een spreker „van verre” te hebben. Bovendien, een spreker uit de buurt spaart geld en tijd. In sommige gewesten is men er reeds uitstekend in geslaagd om op deze wijze in een deel van het programma te voorzien. In de achter ons liggende jaren hebben we steeds twee centrale studie-dagen in het winterseizoen ingelast, die dan in een achttal plaatsen van ons land gelijktijdig werden gehouden (de z.g. ka-derdagen). Het is ons gebleken dat dat een wat zware belasting geeft aan gewest-en gemeenschapsbesturen en we hebben dus besloten om dit jaar slechts één studie-dag in te lassen, die dan in Februari 1953 zal worden gehouden. Onderwerp en da-tum zullen nog nader worden bekend ge-maakt. Het centrale winterwerk krijgt trouwens, nu we De Ark in gebruik heb-ben, een kans, die we andere jaren niet hebben gehad. Reeds vele malen is ons het verzoek gedaan om in de buurt van Kerstmis of Nieuwjaar een winterkamp of -conferentie te beleggen. Waar zou dat beter kunnen gebeuren dan in De Ark? Ook bepaalde studie-weekends voor on-derwijzers en andere paedagogen, over zang en muziek, over sociale onderwerpen, speciale weekends voor jongeren, enfin een keur van mogelijkheden om met ge-bruikmaking van ons eigen gebouw de band tussen het Humanistisch Verbond en

een aantal van haar leden en belangstellenden nauwer aan te halen. Ik kan daarover nog niets bepaalds meedelen omdat de plannen nog uitgewerkt moeten worden, maar stellig zullen U binnenkort in Mens en Wereld of per aparte folder uitgewerkte plannen toekomen. Na de grote toeloop naar ons gebouw in de afgelopen maanden maak ik me geen zorg over de belangstelling voor deze dingen.

In verband met het winterwerk mogen we in deze rubriek ook de aandacht vestigen op een nieuwe uitgave in onze kring n.l. de Humanistische Persdienst. Deze persdienst is een gevolg van de samenwerking van verschillende Humanistische organisaties in het Humanistisch Centrum Mens en Wereld. Bulletins van de persdienst zullen tweemaal per maand verschijnen, de abonnementskosten bedragen slechts f 3,- per jaar. Ieder bulletin zal bestaan uit twee delen n.l. artikelen, berichten en uitspraken over het Humanisme uit binnen- en buitenland en een zo volledig mogelijke interne informatie betreffende het werk van de eigen organisaties. U ziet: de kans voor mensen, die op de hoogte willen blijven. We maken voor deze persdienst graag propaganda in deze rubriek, U kunt U opgeven: Bleyenburgerstraat 1, Utrecht, girono. 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond.

Uitbreiding Ledental

Op ons laatste congres kon worden medegedeeld dat we de 8000 leden waren gepasseerd. Prof. Stuiveling heeft toen de leus aangeheven: Op het volgende congres 10.000 leden. Het congres heeft toen daverend geapplaudiseerd. Willen we deze leus tot werkelijkheid maken, dan zal dat in de komende winter moeten gebeuren. Er komt dus een stevige uitbreidingsactie, de gemeenschappen en gewesten krijgen daarover nader bericht. Ik weet nog niet hoe die actie er precies zal uitzien, maar één ding is toch wel zeker: huisbezoek zal de kern ervan moeten uitmaken. En nu is het merkwaardige dat tegen huisbezoek in ons Verbond nogal wat bezwaar bestaat, ik heb dat o.a. in de zomerschool dit jaar weer gemerkt. Men redeneert dan: huisbezoek is een poging om de mensen uit hun eigen overtuiging in de onze te praten en deze bekeringsarbeid willen we niet. Ik wil graag toegeven: Dit soort huisbezoek is uit den boze. Maar zo gebeurt het dan ook in het Verbond nooit. Geen enkele huisbezoeker in het Verbond is zo dom om een willekeurig aantal adressen te gaan bezoeken, men selecteert de adressen van te voren nauwkeurig d.w.z. men zoekt die mensen uit van wie men van tevoren weet dat ze zeer dicht bij ons staan en bij wie dus van een bekering zeker geen sprake is als ze lid van het Verbond worden. En hoe verloopt dan zo'n huisbezoek? Heel eenvoudig, de huisbezoeker geeft een korte uiteenzetting van beginsel, doel en werkwijze van het Verbond, de bezochte

ontwikkelt al dan niet een aantal bezwaren, waarover een gesprek ontstaat, het einde is heel vaak dat de bezoeker enkele geschriften achterlaat waardoor de bezochte de gelegenheid heeft zich nog eens in de materie te verdiepen. Veertien dagen later wordt hem dan nog gevraagd of hij er wellicht iets voor voelt om zich bij het Humanistisch Verbond aan te sluiten. We beloven niets, we forceren niets, goed huisbezoek betekent niets anders dan een rustige, vrijwillige (in veel gevallen wordt van te voren geïnformeerd of de betrokkene iets voelt voor een gesprek) confrontatie met de Humanistische beginselen en organisatievormen. Wat daar tegen is ontgaat me ten enenmale. Ik heb heel wat malen aan het huisbezoek in de gemeenschappen meegedaan en verschillende malen is het mij overkomen dat ik aan het eind van het gesprek tegen de betrokkene zei: „Ik vind het erg prettig eens met U gepraat te hebben, maar wordt U vooral geen lid van het Humanistisch Verbond, dat zou een deceptie voor U worden.” En dat is toch ook heel gewoon, een Humanistische organisatie zal voor een groot deel dezelfde middelen moeten gebruiken waarvan ook andere organisaties gebruik maken, in de toepassing dier middelen zal dan moeten blijken dat wij Humanisten zijn.

Tenslotte nog een opmerking over dat ledental zelf. Zo gauw je over uitbreiding van het ledental praat zijn er mensen die een discussie willen beginnen over de

vraag of het Humanistisch Verbond een kleine elite-organisatie moet blijven of een massa-organisatie worden. De vraag is om allerlei redenen dwaas, maar in ieder geval is het niet zo dat de propaganda het ledental van een organisatie bepaalt. Het ledental van een organisatie wordt bepaald door de behoefte die er bestaat aan die organisatie en deze behoefte wordt bepaald door het karakter van de bevolking en de omstandigheden waarin de bevolking leeft. Misschien is het inderdaad zo dat men door een fameuze propaganda de behoefte aan b.v. een bepaald sigarettenmerk kan vergroten, maar een sigarettenmerk is nog weer wat anders dan een levensbeschouwelijke organisatie. Daarvoor geldt niet of heel weinig dat men door propaganda de behoefte kan vergroten, maar wel dat men door beheerste propaganda gebruik kan maken van bestaande behoeften. Welnu mijn overtuiging en ervaring zijn dat de behoefte aan een Humanistische organisatie nog veel groter is dan door het huidige ledental wordt uitgedrukt en dat propaganda vanuit het Humanistisch Verbond dus alleszins gerechtvaardigd is, zonder dat problemen van bekering en massalisering in het gezichtsveld behoeven te komen.

Moge een als boven aangegeven huisbezoek deze winter in alle gemeenschappen worden gevoerd!

H. LIPS,

Madoerastraat 15, Amersfoort.

Dr H. J. Mispelblom Beyer †

Ook in humanistische kringen zal met ontsteltenis de dood zijn vernomen van Dr Mispelblom Beyer. Velen hebben hem gekend, zijn in de ban geweest van zijn voortreffelijke voordrachten en preken en hebben hem bewonderd om zijn volstrekte eerlijkheid, om zijn diepe menselijkheid, en hebben hem gevolgd in zijn zoeken om het geweld te bestrijden.

Het is hem gegeven geweest zijn uitvoerige studie over tolerantie en fanatisme te voltooien. Men had nog veel van deze edele mens mogen verwachten. Zijn nagedachtenis zal bij ons in ere blijven.

Ontvangen boeken

Herman Gorter, *Verzamelde Werken*, Deel 8. C. A. J. van Dishoeck, Bussum, 1952.

Het Salamanderboekje, Querido, Amsterdam, 1952. f 0,35. Uitgegeven ter gelegenheid van het verschijnen van het honderdste deel in de bekende goedkope reeks van goede oorspronkelijke en vertaalde romans, een boeiend kijkje achter de schermen, waarin tevens een lijst van alle verschenen delen en van de thans leverbare opgenomen is.

Ontvangen brochures en tijdschriften

Jus van Neerlande, Onthullingen, Ned. Uitg. Mij, Leiden, 1952. Een protest tegen de achterstelling van de crematie t.o.v. het begraven.

Ir. P. Schut, Storm over Azië en Afrika, Uitg. A. Storm, Utrecht, 1952, f 0,25. Een hartstochtelijk en door vele gegevens geargumenteed betoog, dat opwekt tot grootscheepse internationale samenwerking tot opheffing van de materiële noden in de minder ontwikkelde gebieden.

Volksopvoeding, Nederlands-Belgisch Tijdschrift voor Sociaal Cultureel Groeps-
werk, J. B. Wolters, Groningen.

MENS en WERELD

is het orgaan van het Humanistisch Verbond. **Redactieraad:** H. Bongers, Dr J. C. Brandt Corstius, Ing. B. J. Max, Dr O. Noordenbos, Mr A. Stempels. **Adres Redactie:** Oranjestraat 38, Amersfoort. Copie vóór de 1ste van de maand inzenden. — **Adres Administratie:** Bleyenburgerstraat 1, tel. 10163, Utrecht. Postgiro 304960 t.n.v. Hum. Verbond.

A. H. GERHARD STICHTING

Tehuizen voor
Buitenkerkelijke
Ouden van Dagen

Verantwoording van donaties en giften
ontvangen tussen 25 Jan. en 17 Maart
1952. (plaatsing eerst thans in verband
met gebrek aan plaatsruimte)

A.—M. te A'dam f 5,—; Mevr. H. A.
P.—S. te A'dam f 25,—; I.—D. te A'dam
f 5,—; Mevr. N. P.—B. te A'dam f 5,—;
B. J.—B. te den Haag f 5,—; D. E. te
Gorsel Geld. f 5,—; C. F. te Maastricht
f 5,—; Prof. Mr. Dr. G. v. d. B. te A'dam
f 10,—; Joh. E. te R'dam f 25,—; E. P. E.
te Bussum f 2,50; W. A. B. te A'dam f 5,—;
A. K. A.—B. te Haarlem f 5,—; Mevr.
Prof. Dr. H. B.—K. te Utrecht f 25,—; A.
G.—B. te Driebergen f 5,—; Mevr. G.—B.
te A'dam f 5,—; H. E. te A'dam f 5,—;
A. de J. te Heemstede f 25,—; Mevr. E.
B.—B. te Groningen f 25,—; Ir. J. N. S.
te A'dam f 10,—; Mevr. I. L.—ter H. te
A'dam f 25,—; Prof. Dr. J. P. te A'dam
f 5,—; Ir. M. W. P. te Wageningen
f 25,—; C. W. Z. te Hoogeveen f 25,—;

R. I. v. G. te Nijmegen f 10,—; A. B.—V.
te Apeldoorn f 17,50; N. N. te A'dam
f 5,—; M. v. D. te Hilversum f 5,—; S.
A. E. te Haarlem f 25,—; A. M. te A'dam
f 25,—; A. v. d. B. te Utrecht f 5,—; Mevr.
J. A. H.—de K. te Bussum f 25,—; Mevr.
Mv. E.—W. te den Haag f 5,—; Mevr.
P. J. ter M.—B. te den Haag f 5,—; S. B.
te Utrecht f 25,—; P. J. ter P. te Oude-
schoot (Frl.) f 5,—; Mej. A. H. J. M. te
Driebergen f 25,—; R. de J. te Zandvoort
f 25,—; E. R. J.—B. te Zandvoort f 125,—;
A. B.—K. te Driebergen f 25,—; H. J. R.
te Utrecht f 25,—; J. H. K. te Badhoeve-
dorp f 5,—; J. de S. te R'dam f 200,—;
B. K. te Haarlem f 5,—; M. v. G. te A'dam
f 5,—; W. H. G. te A'dam f 5,—; Ir. J. H.
de J. te den Haag f 5,—; Mej. M. e. de—
Z. te den Haag f 5,—; A. J. S.—B. te
Haarlem f 5,—; A. H. L. te Arnhem f 5,—;
Mevr. C. S. Ro. te R'dam f 5,—; P. v. d.
B. te Utrecht f 5,—; J. A. L. te Oosterbeek
f 5,—; L. H. v. S. te A'dam f 5,—; J. B.
te den Haag f 5,—; Dr. H. v. d. H. te
de Bilt f 5,—; P. R. te R'dam f 5,—; K.
C. H. te A'dam f 5,—; P. F. te Leeuwar-
den f 30,—; H. Chr. G. te A'dam
f 25,—; Mevr. D. B.—G. te Bilthoven
f 25,—; Jkvr. J. R. v. D. te den Haag
f 25,—; S. L. L. te Ede (Gld) f 25,—; A.
v. d. P. te Groningen f 25,—; Mr. F. L.
N. te A'dam f 25,—; L. J. Z. te Utrecht

f 25,—; M. J. G. te den Haag f 25,—; S.
S. de J. Dzn te Tjerkwerd Frl. f 25,—;
Mej. M. J. de G. te Voorschoten f 25,—;
D. W. S. te A'dam f 25,—; Mej. H. W.
S. te R'dam f 2,50; K. v. d. L. te Reeuwijk
f 7,50; E. M. K. te Hilversum f 10,—; A.
L. G. te A'dam f 5,—; W. J. L. te Ymui-
den oost f 5,—; J. J. O. te A'dam f 5,—;
W. J. v. B. te A'dam f 5,—; J. de R. te
Amstelveen f 5,—; F. J. S. te Helmond
f 5,—; C. v. d. L. te Amstelveen f 10,—;
J. P. G. te Naarden f 5,—; J. W. te R'dam
f 5,—; D. W. te Steenwijk f 5,—; Mevr.
W. F. K. H. N.—W. te den Haag f 5,—;
H. G. G. te A'dam f 5,—; G. Th. de H. te
Heelsum f 5,—; P. R. te Bilthoven f 5,—;
M. A. te Leiden f 5,—; L. H. te Apel-
doorn f 5,—; N. M. V. te Veendam
f 5,—; A. L. C. te Haarlem f 5,—; G. G.
te A'dam f 5,—; N. J. C. S. te Apeldoorn
f 5,—; M. de B.—Z. te Dordrecht f 5,—;
H. S. v. T. te A'dam f 5,—; Mej. E. H. M.
te Velp f 5,—; D. J. F. te Hilversum f 5,—;
(wordt vervolgd)

Schriftelijke colleges in de WIJSBEGEERTE

Van de meest eenvoudige tot de meest gespecialiseerde cursussen.

Ook vorming tot het bekleden van leidinggevende functies in het maatschappelijk leven.

Lage college-gelden.

Gratis prospectus: „UNIVERSITAS”, P. C. Hooftlaan 53, Zeist

„De Zonij”

KAMERLINGH ONNESWEG 80, BUSSUM

Tehuis voor kleuters en schoolgaande kinderen

(66k voor vacaties)

LEIDSTER: E. C. VISSCHER-VALCKENIER SURINGAR (Dipl. Kinderverz. Sch. v. M. W.)

Beminnelijke humanistische heidenen

zo meent een goed-orthodoxe ouderling van de Nederlands Hervormde kerk de
redactie van de Groene Amsterdammer te moeten aanduiden. Die ouderling, wel
te verstaan, is een trouw lezer van de Groene, en hij bezigde die qualificatie in
een brief, waarin hij, na ontvangst van het kerstnummer van de Groene, uit-
drukking gaf aan zijn warme waardering voor ons blad.

Beminnelijk?... wij weten het niet. Heidenen?... wij geloven het niet.
Humanistisch?... ja, als het betekent dat wij ons baseren op eerbied voor de
mens als mede-deelhebber aan geestelijke waarden. Want de Groene erkent geen
mede- of tegenstanders, doch slechts mensen. En dit is dan misschien wat
de Groene zoveel vrienden van elke kleur bezorgt.

Behoort U al tot hen? Voor f 15,— per jaar of f 3,75 per kwartaal kunt U
66k een „beminnelijke humanistische heiden” worden. En als U liever eerst nog
even de kat uit de boom wilt kijken, vraagt dan enige proefnummers aan. Ons
adres is: Frederiksplein 22—24, Amsterdam; ons gironummer 72880.

De kerkelijken zorgen voor hun wezen
door het instandhouden van weeshuizen
etc.

Buiten-kerkelijken zorgen voor hun
wezen door zich aan te sluiten bij de

WEEZENKAS

Vereniging op de grondslag van het beginsel
„Opvoeding zonder geloofsdogma”

Inlichtingen omtrent het lidmaatschap
bij de Secretaris W. DE HAA S,
Adm. de Ruyterweg 234, Amsterdam-W.

HUMANISTISCH THUISFRONT

geeft advies, hulp en bijstand aan mili-
tair, gedemobiliseerden en hun
gezinnen.

Centraal Bureau: Hekelveld 16, A'dam-C,
telefoon: 38583.

46-jarig heer, wett. gesch., zoekt kennis-
making met dame, tot huwelijk bereid.

Br. onder nr. S 6, C. B. Hum. Verbond.

Heer, 40 jaar, rel.-hum., phil. aangel.,
vegetariër, met middelb. schoolopl.
w.k.m. iets jongere intell. karakt. v. dame,
brunette, max. 1.70 m. Br. Postbus 422,
's-Gravenhage.

Voor vrijgezel ± 30 j. uit goed ge-
situeerd milieu wordt in stilliggend geves-
tigd garagebedrijf plaats aangeboden.
annex mach. fabr. te Rotterdam. Br. onder
nr S 1 C. B. Hum. Verbond.

Fl. Vr. 53 j., gevoelstype, eerl. kar.,
zakel. en adm. onderl. goede huisvr. eig.
won. A'dam, z.km. Br. onder nr. S 2, C.B.
Hum. Verbond.

Lijst van bij het Centraal Bureau en bij
de Gemeenschappen verkrijgbare lectuur.

Dr. J. P. van Praag, Modern Humanisme

Een renaissance?

„Dit boek is geboren uit de behoefte aan een verantwoorde levensbeschouwing op niet godsdienstige basis, die zowel fundament voor het persoonlijk leven als richtlijn voor een cultuurscheppende activiteit zou kunnen zijn. Deze levensbeschouwing is het moderne humanisme, waarvan dit boek getuigt.”

251 bladzijden geb. f 2,90, niet-leden f 3,90

Wordend humanisme

Een historisch overzicht door Dr. D. Loenen, Dr. O. Noordenbos en Dr. J. P. van Praag. 62 bladzijden f 1,25

Humanisme en opvoeding

Rapport van een commissie, ingesteld door het Hoofdbestuur. 39 bladzijden f 0,75

Mens en Lied

zangbundel f 1,25

C. H. Schonk, Plezier in het werk f 0,15

Beginnel en Doel van het Humanistisch Verbond
f 0,25

H. Lips, Wat doet het Humanistisch Verbond? f 0,15

A. C. Ploeg-Ploeg, Het gezonde Huwelijk . . f 0,15

Radiolezingen, gebundeld: Humanistische waarden

Lezingen van: Dr. G. Stuiveling, Mr. H. B. J. Waslander, Dr. J. P. van Praag, Prof. Dr. H. J. Pos, Dr. J. C. Brandt Corstius, Dr. Libbe van der Wal, E. Frater Smid, Prof. Mr. H. R. Hoetink, Prof. Dr. Johannes Tielrooy, Dr. Annie Romein-Verschoor f 0,75

Dr. D. Loenen, Uit de Schat van Hellas

(3 lezingen) f 0,30

H. G. Cannegieter, A.B.C. voor Mens en Samenleving

Veertig onderwerpen, 82 bladzijden — gebrocheerd f 0,50

Dr. J. P. van Praag, Een Poging tot Plaatsbepaling

16 bladzijden, gebrocheerd f 0,40

M. G. Warffemius, Denkers en Strijders

Om de eerbiediging van de menselijke persoonlijkheid. 120 bladzijden — met 7 portretten — in linnen band f 2,50

M. G. Warffemius, Geloof en Ongeloof

172 bladzijden in cartonnen band f 4,25

Matthijs Vermeulen, Het Avontuur van de Geest

De plaats van de mens in dit avontuur. Goed verzorgd — 179 bladzijden — in linnen stempelband f 3,90

Dr. V. W. D. Schenk, Liefde, Huwelijk en Sexualiteit

146 bladzijden — in linnen band f 3,90

Kwee Swan Liat, Ontmoeting tussen

Oost en West geb. f 6,50, ing. f 4,90

Prof. Mr. H. R. Hoetink, Humanisme en Socialisme f 0,50

Prof. Dr. B. Faddegon, Oud-Indische Mystiek f 0,50

H. J. Lips, De Achtergrond van ons Opvoedingswerk f 0,50

Dr. V. W. D. Schenk, Sexuele Opvoeding . f 0,15

Stenen voor Brood f 0,15

Reproductie Erasmus f 1,60, (niet-leden) f 1,90

Uitgaven Nederlands Gesprek Centrum:

Wat wil het Nederlands Gesprek Centrum? . . . f 1,—
Arbeid en Eigendom f 1,50
Idealen van Opvoeding f 1,50
Staat en Cultuur f 1,50

Het woord van de week

Volledige tekst van de in de rubriek „Geestelijk Leven”, ’s Zondagsmorgens kwart voor 10, door de V.A.R.A. uitgezonden lezingen. 12 cent per lezing. Abonnement één gulden per kwartaal, bij vooruitbetaling.

Ter vereenvoudiging van onze Administratie is het zeer gewenst bestellingen aan het C.B. in de regel contant te voldoen, per giro of postwissel. Postgiro: 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond te Utrecht, Bleyenburgerstraat 1. Bestellingen beneden f 1,— kunnen ook betaald worden door het verschuldigde bedrag, vermeerderd met f 0,02 aan geldige postzegels op de adreszijde van een briefkaart te plakken.

Huwelijk.

Wedn. 57 j. zoekt kennism. m. nette vrouw. Rest bijzaak. Br. onder no. S 4, C. B. Hum. Verbond.

Gepens. Wednr, eigen home den Haag, zoekt contact met hartelijke Wed. of all.st. Vrouw, leeft. 40—48 j., met besch. inkomsten om gez. huishouding te bestieren. Doel: prettige levensavond. Br. ond. lett. S 5, C. B. Hum. Verbond.

Heer, 47 j., jong uiterlijk, goede positie, zoekt een lieve hart. vrouw, 35—40 j., middelm. post., blond, liefst eigen woning of zaak in Amsterdam of omgeving. Br. gaarne met foto onder No. S 3, C. B. Hum. Verbond.

EEN VERZEKERING MET GROTE VOORDELEN

IS HET

AURORA-GEZINSTARIEF

VRAAGT NADERE INLICHTINGEN BIJ:

N.V. LEVENSVZERKERING M.L.

AURORA Opgericht 1887

HERENGRACHT 62 - A'DAM - TEL. 47006-42878